

RODNI STEREOTIPI: ZVUČI POZNATO ?

BAUK FEMINAUK

Inicijativa za kreativni dijalog i edukaciju – IKDE

**RODNI STEREOTIPI:
ZVUČI POZNATO?**

Uredila: Monja Šuta-Hibert

Sarajevo, 2015.

Rodni stereotipi: Zvuči poznato?

Urednica:	Monja Šuta-Hibert
Izdavač:	TPO Fondacija Sarajevo
Recenzenti/ce:	Radmila Rangelov-Jusović Damir Kukić
Lektura i korektura:	Ivana Krstanović
DTP i dizajn:	Sanja Vrzić
Autor crteža:	Jakov Čaušević
Štampa:	Dobra knjiga Sarajevo
Tiraž:	1000

Sarajevo, 2015.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

305-055.2(082)

RODNI stereotipi: zvuči poznato? / uredila
Monja Šuta-Hibert ; [autor crteža Jakov Čaušević].
- Sarajevo : TPO fondacija, 2015. - 125 str. :
ilustr. ; 25 cm

Bibliografija i bilješke uz tekst.

ISBN 978-9958-0386-4-8
1. Šuta-Hibert, Monja. - I. Hibert, Monja Šuta-
vidi Šuta-Hibert, Monja
COBISS.BH-ID 22348550

SADRŽAJ

UVODNA RIJEČ Monja Šuta-Hibert	5
ŠTA JE TO DISKRIMINACIJA? Ena Bavčić	9
OBRAZOVANJE I ROD: KAKO PROPUŠTAMO PRILIKE? Elmaja Bavčić	19
TRI CRTICE, JEDAN PETAK Lamija Begagić	27
NEVIDLJIVI ŽENSKI SUBJEKTI Jasmina Čaušević	37
ŽENE KAO POLITIČKI I STRANAČKI UKRASI Arijana Aganović	45
HALKA ŽIVOTA Đermana Šeta	51
O BAJKAMA, PRINCEZAMA I LAŽNIM KRUNAMA Azra Smailkadić-Brkić	61
DOK NAS SMRT NE RASTAVI Melika Šahinović	69
BEZ RAZUMIJEVANJA, POMOĆI I ZAŠTITE Radmila Žigić	77
CRTICE IZ SVAKODNEVNOG ŽIVOTA Zlatan Delić	85
ŽENE U OGLEDALU MEDIJA Dragana Dardić	97
ZAŠTO JOŠ UVIJEK GOVORIMO O SEKSIZMU? Zilka Spahić-Šiljak	105
SUMMARY	114
RIJEČ DVIJE NASTAVNICIMA I RODITELJIMA Radmila Rangelov-Jusović	116
RECENZIJA KNJIGE „RODNI STEREOTIPI: ZVUČI POZNATO?“ Damir Kukić	122

**Monja
Šuta-Hibert**

Pojmovi kao što su feminizam, rodna ravnopravnost, angažirana umjetnost i sl. zvuče poznato, zar ne? Ipak, ukoliko bismo imali zadatak tačno pojasniti svaki od ovih pojmova, sigurno je da bismo iznad glava imali više upitnika nego zaključaka.

Pitanje rodne diskriminacije u oblastima obrazovanja, nauke, religije, zakonodavstva, socijalne zaštite i medija je nerijetko prisutno kroz različite aktivnosti nevladinog sektora. Ova problematika nam zvuči poznato, zar ne? Ipak, često smo svjedokinje i svjedoci da u široj društvenoj zajednici i samo spominjanje ovih pitanja izaziva val stereotipnih reakcija.

Negativni mitovi i isključive patrijarhalne konstrukcije koje vežemo za svakodnevne situacije koje se skoro pa rutinski provlače kroz živote muškaraca i žena su najvećim dijelom

UVODNA RIJEČ

Diplomirala je i magistrirala na Univerzitetu u Sarajevu, Filozofski fakultet, Odsjek za komparativnu književnost i bibliotekarstvo. Tijekom i nakon studija radila je kao koordinatorica i prevoditeljica na projektima iz oblasti kulture i prevođenja u Goethe Institutu u Sarajevu, a od 2005. do 2011. u Centru za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu na magistarskom programu iz oblasti demokracije i ljudskih prava. Prvo radno iskustvo u oblasti dokumentarnog filma i neformalnih metoda u obrazovanju je stekla tijekom dugogodišnjeg rada i djelovanja u Udruženju Pravo Ljudski čija je osnivačica i gdje je obnašala funkciju izvršne direktorice osam godina. Do danas je vodila brojne projekte lokalnog i međunarodnog karaktera, a u posljednjih pet godina gostovala je kao gostujuća predavačica na Comenius Univerzitetu u Bratislavi, Fakultet za obrazovanje i pedagoški rad i Univerzitetu u Varšavi, odnosno Institutu za zapadnu i istočnu slavistiku. U septembru 2014. pridružila se TPO timu gdje radi kao koordinatorica projekta „Svjetski etos u Bosni i Hercegovini“ i kreatorica obrazovnih programa i inicijativa. Dosadašnji rad i angažman ponajviše je usmjerila k istraživanju različitih tema i oblasti koje se vežu za medijsku pedagogiju, rodna pitanja, informacijsku pismenost, kolaborativne i participatorne prakse u procesima učenja i podučavanja, kao i radu s mladima i nastavnicima/ama širom Bosne i Hercegovine.

poznate, zar ne? Iako nekad krajnje neugodne i nepravedne, mi ih često same/i ponavljamo bez kritičke svijesti o tome zašto je to tako.

Pojmovi kao što su stereotipi, klišeji i predrasude su nam svima poznati, zar ne? Većina nas misli da smo imune/i na njih, no ipak svakodnevno igramo zadate uloge, generišemo prepoznatljive životne situacije koje smo dobili u naslijeđe od voljenih majki, očeva, tradicije, škole i obrazovnog sistema, religije, medijske i kulturne industrije itd.

O kakvim životnim situacijama je riječ, koji rodni stereotipi, predrasude i diskriminatorne prakse proizilaze iz šabloniziranih obrazaca ponašanja, kako prekinuti krugove nasilja i potlačenosti, čemu se možemo nasmijati i kako se izdignuti iznad životnih banalnosti koje nam ponekad grade naizgled nesavladive prepreke – sve su to teme i priče koje su na specifičan i duhovit način ukoričene u knjigu čije redove upravo čitate.

Knjiga „Rodni stereotipi: Zvuči poznato?“ je nastala u okviru projekta „Inicijativa za kreativni dijalog i edukaciju“. Zajedno s grupom „Brkate“ i autorom crteža Jakovom Čauševićem, TPO Fondacija Sarajevo je kreirala ediciju „Bauk FemiNauk“, čiji je cilj da kroz duhovite stripovske situacije potiče na propitivanje predrasuda o feminizmu, rodnoj ravnopravnosti i poziciji žena u suvremenom bh. društvu. Naš odabir stripovske forme izražavanja u kombinaciji s angažiranim temama nije samo potencijalna mogućnost da se približimo mlađim generacijama, već ujedno i idealna prilika da djelujemo edukativno i ohrabrujuće. Iako je inicijativa u početku imala cilj objaviti dvadeset strip priča i u formi umjetničke izložbe predstaviti ih široj javnosti – posebno mladima – tim je vrlo brzo odlučio krenuti korak dalje. Kroz pozitivne reakcije i veliku zainteresiranost mladih, zajednički smo „otkrili“ da je strip idealna forma za interdisciplinarni pristup učenju i podučavanju, odnosno da je odlično motivacijsko sredstvo za sve one koji nisu zainteresirani za tradicionalne obrazovne metode.

U tom smislu, edicija „Bauk FemiNauk“ je upotpunjena knjigom „Rodni stereotipi: Zvuči poznato?“ koja predstavlja jedinstvenu kombinaciju tzv. edukativnih stripova s kraćim tematskim tekstovima koji tematiziraju različita rodna i feministička pitanja i aspekte vezane za obrazovanje, patrijarhalne porodične vrijednosti, pravo, nauku, religiju, politiku, medije, nasilje u porodici i mnoge druge rodno zasnovane diskriminatorne prakse.

Duboko smo uvjereni da kritičko propitivanje normi rodne politike u jednom društvu, i još ako se to čini na duhovit način, može pomoći da zajednički realnije sagledavamo pitanja diskriminacije, potlačenosti i isključenosti. Temeljni motiv koji nas je vodio kroz ovaj kreativni proces su činjenice da su one/i koje/i vrlo malo znaju o feminizmu obično najžešće/i kritičarke/i, a one/i koje/i najglasnije tvrde da nisu taokinje/ci rodnih stereotipa i predrasuda, svakodnevno ponavljaju iste.

U konačnici, specifičnim odabirom tema i primjera iz svakodnevnog života, karakterističnom vizualizacijom i zanimljivim tekstualnim komentarima i crticama, ova knjiga na izvjestan način predstavlja razglednice iz života feminističkih aktivistica i svih onih koji taj identitet javno ne ispoljavaju, ali se zalažu za rodnu ravnopravnost. Drugim riječima, feministički nauk doista nije nikakav bauk već naprosto potencijalna mogućnost, odnosno ideja o svijetu u kojem žene i muškarci, kao i sve druge marginalizirane grupe i pojedinke/ci, ravnopravno sudjeluju u svim oblastima života. Zvuči poznato, zar ne?!

MUZEVU PORODILJSKO

Jesi li čuo da je neki Damir iz finansija tražio dopust da bude sa djetetom?!

Haha! Koji papučar! To da mu se žena može vratiti na posao?
Haha! Ona da hoda a on da nina bebu po cijeli dan! Šta mu je šef rekao?

Ma šta ja znam, treba vala da vrati hormone u red i lupi šakom o stol! Zna se da je ženino da čuva djecu, a muškarčevu da privređuje!

Ama jeste li vi normalni?! Znam ja Damira, žena mu je jedva preživjela porod, neće izaći iz bolnice skoro, a po zakonu muškarci nemaju pravo na plaćeno porodiljsko odsustvo. Ko bi onda trebao bebu da nina? Jel'?!

ŠTA JE TO DISKRIMINACIJA?

Ena Bavčić

Opšte je poznato da u b/h jeziku postoji više rodova. Riječ rod se može odnositi na to kada je neko s nekim u rodbinskoj vezi (naprimjer: „mi smo rod, treće koljeno“ ili negacija „nit’ smo rod, nit’ pomozi Bog“). Postoji nešto što se zove i biološki rod koji se odnosi na skupinu vrsta živih bića koju povezuju određene zajedničke fiziološke osobine – kao što je naprimjer ljudski rod. Rod može biti i glagolski – pa tako razlikujemo prelazne, neprelazne i povratne glagole, ali i književni (lirski, epski i dramski). Međutim, niti nad jednim od ovih rodova se ne može vršiti diskriminacija.

Ali hajmo od početka – šta je to diskriminacija? Svi pričaju o nekoj diskriminaciji, a ja je nigdje ne vidim. Moj komšija kaže da je to nešto što je izmišljeno na zapadu, pa ovdje sada uzimaju silne pare na toj diskriminaciji. Stvarno, diskriminacija nije uopšte naša riječ, nego latinska (*discriminare*). Ali čekaj malo, zar nisu biologija i astronomija latinske riječi? Politika i matematika isto tako? Pa to su riječi koje stalno koristimo, zašto je onda problem ako imamo još jednu riječ latinskog porijekla?

Rođena je u Sarajevu 1985. godine, gdje je završila fakultet socijalnog rada i MA ljudskih prava i demokratije. Autorica je kratkog dokumentarnog filma „Ostali“, napravljenog u produkciji Kratkofil Punch-a Banja Luka. Objavila je i dva teksta na temu politika identiteta i pitanja ‘Ostalih’ u BiH za politički magazin MALMOE Beč, Austrija, te portal udruge za ljudska prava i slobodu govora Cenzura Plus, Hrvatska. Pored ovoga, Ena je objavljivala tekstove na temu prava na dostojanstven rad (zbornik radova „Lice i naličje socijalne pravde u Bosni i Hercegovini“, Puls Demokratije), te je doprinijela kreaciji „Pojmovnika LGBT kulture“ Sarajevskog otvorenog centra, pišući o pojmovima „rod“ i „partijarhat“. Trenutno radi kao savjetnica za ljudska prava pri uredu Civil Rights Defenders u Bosni i Hercegovini.

Jedna od najrasprostranjenijih predrasuda koja se kreira ovom dihotomijom jest da je jedan spol uvijek bolji, jači, sposobniji tako da se taj spol (rod) u društvu označava kao aktivan i dominantan; dok je drugi potčinjen, slabiji i pasivan. Upravo osjećaj nadmoći nad drugim spolom (rodom) predstavlja osnov za najrasprostranjeniji oblik diskriminacije: spolnu/rodnu diskriminaciju.

Diskriminacija po svojoj etimologiji znači odvajati, praviti razliku.¹ „Diskriminacija se najčešće definira kao praksa tretiranja određenih osoba ili grupe osoba drugačije, zbog njihovog stvarnog ili pretpostavljenog statusa ili karakteristika.“² Najjači pokretač diskriminacije su predrasude.

Pred-rasude. Pred/prije + rasud/rasudivanje, tj. razum: dakle, predrasude su nešto što se desi prije nego što rasudimo, racionalno promislimo. Onda se može reći da su predrasude neracionalni stavovi do kojih najčešće dođe tako što generaliziramo iliti pripisujemo određene (nezasnovane) karakteristike nekoj grupi ljudi.³

S obzirom da se sve vrste, pa tako i cijela ljudska vrsta dijeli prema spolu/rodu, spolna (rodna) diskriminacija predstavlja najrasprostranjeniji oblik diskriminacije. „Svi muškarci su kreteni“ i „sve su žene sponzoruše“ su generalizacije. Jer ako su 5 od 10 muškaraca kreteni, ili 5 od 10 žena sponzoruše, to ne znači da svi muškarci i sve žene koje smo uzeli u obzir imaju navedenu osobinu. Uostalom, postoji dobar razlog zašto se neki muškarci ponašaju kao kreteni, a žene kao sponzoruše – ali o tom potom.

Rodna diskriminacija se zapravo uvijek odnosi na sociološki termin roda. Historijski, termin rod se počeo koristiti 60-tih godina 20. vijeka kako bi označio razliku između muškog i ženskog. To sociološko poimanje roda je ubrzo uobičajeno kroz

feminističku teoriju kako bi označilo socijalne procese koji dijele ljude i društvene prakse preko spolnih identiteta.⁴ I tu se pravi jasna razlika između biološkog spola, tj. spola s kojim smo rođene i rođeni, i onog identitarnog, spola s kojim se identifikujemo. Možemo jednostavno reći da je spol nešto što drugi ljudi koriste kako bi nas klasificirali, dok rod više predstavlja identitet, nešto što mi lično osjećamo, što ne mora biti nužno u skladu s tuđom percepcijom. Kao i spol, rod se dijeli na muški i ženski, a potom i na neutralni.

Kreiranjem spolnih identiteta stvara se dihotomija (dvojakost, različitost) ponašanja na osnovu koje se formira odnos hijerarhije i moći. Jedna od najrasprostranjenijih predrasuda koja se kreira ovom dihotomijom jest da je jedan spol uvijek bolji, jači, sposobniji tako da se taj spol (rod) u društvu označava kao aktivan i dominantan; dok je drugi potčinjen, slabiji i pasivan. Upravo osjećaj nadmoći nad drugim spolom (rodom) predstavlja osnov za najrasprostranjeniji oblik diskriminacije: spolnu/rodnu diskriminaciju. U našem jeziku muškarčina je neko ko je snažan, stabilan i pouzdan, dok se naziv ženskog spolnog organa koristi kao sinonim za kukavicu i izdajnika/izdajnicu. Taj termin je toliko unižen da predstavlja najgoru ljudsku osobinu.

Neke od posljedica rodne diskriminacije su: seksualno zlostavljanje, zlostavljanje na osnovu trudnoće/rađanja (seksualna i reproduktivna prava), kao i manja plata i nejednaki uslovi pri zapošljavanju (ekonomska i socijalna prava). Tako su skoro sve žene, pripadnice tzv. slabijeg spola u svijetu doživjele neki oblik diskriminacije, bilo u sferi obrazovanja, zdravlja, zapošljavanja ili bilo kojeg drugog oblika javnog djelovanja.⁵

Ali pored podjela u ponašanju, postoje i norme koje regulišu „spajanje“ dva spola/roda. „Normalno“ je da se dva (različita) spola spoje ugovorom, tj. ženski spol mora da se spoji s muškim spolom. Ta zajednica (u narodu i pravu poznata kao brak) primarno služi daljnjoj reprodukciji ljudskog roda. Daljnja reprodukcija je, kažu, neophodna i u 21. stoljeću u kojem imamo 7 milijardi ljudi

na svijetu, te ogromnu prenapučenost zemlje ljudima. Zašto? Čuj zašto!? „Da nam se trag ne zametne!“

I naravno, spajanje spolova je nešto što je veoma društveno normirano. Pa tako žene, kao slabiji i emotivniji spol, spol koji je okrenut k porodici moraju uvijek težiti ka stabilnosti te porodice. Ženska uloga je, dakle, prema društvenim normama, čuvanje porodice. Ukoliko neku ženu ostavi muž, ili ne daj Bože, ona ostavi njega, nju društvo počne da gleda kao ženu koja nije bila u mogućnosti da ostvari svoju ulogu, ona postane „propala žena“:

„Garant joj nešto fali, ne bi on druge tražio da je ona bila kako treba“ , ili

„Znam ja njega, dobar je on čovjek. Ali ona rospija, ona bi mu zvala dok je ne bi udario, i sad nek' plače sama.“

Ali pak, ako ženin muž izgubi život, ta žena, prema patrijarhalnom društvu, treba uvijek da žali za svojim mužem i idealizira svoje prvenstveno jedinstvo.

Naravno, veliki broj žena i muškaraca su veoma sretni sa svojim biološkim ulogama roditelja i supružnika, i mnogi ljudi se ponašaju u skladu s određenim normama, ne zato što su prisiljeni na to nego zato što to žele, ali ovakve društvene norme mogu biti

veoma štetne za one koje i koji nisu u skladu sa svim specifičnim normama, kao što su naprimjer samohrane majke ili muškarci koji žele da budu kod kuće i brinu o djeci. Često samohrane majke, pored osude ili sažaljenja okoline, moraju da se nose s realnim izazovima prehranjivanja djece i brige o njima.

A kako preživjeti u modernom društvu? Radeći, naravno. Eh sad, posao i rod/spol – to je novi par rukava. Žene su počele da učestvuju u javnom životu krajem 19. stoljeća, ali i dan danas muškarci su ti koji se smatraju talentovanijima i sposobnijima za rad, a žene su te koje se puno bolje snalaze u odgoju djece. I tako žena koja se odluči raditi obično ima manju platu od muškarca na istoj poziciji ili čak ne dobije posao unatoč istim kvalifikacijama, jer se smatra manje produktivnom. Zašto? Uglavnom zato što žene rađaju. A i realno, nekako su smotane, plašljive. I to porodijsko... valja to plaćati! Zašto bi neko plaćao ženu koja sjedi kući i odgaja djecu? Ko ju je tjerao da rađa? (I tu se odmah zaboravi bitnost krilatice „samo da nam se trag ne zametne“.) Na ovaj se način žena stavlja u poziciju u kojoj mora da bira: karijera (posao) ili porodica.

Ali bolje je da izabere porodicu, jer muškarac je taj koji treba zarađivati za porodicu, on treba ići na posao i raditi. A ako muškarac ne može da nađe posao? Ko mu je kriv. Levat. On bi da sjedi kući i odgaja djecu, a žena da radi! „Bogme, to prije nije bilo tako, muško da sjedi kući, previja pelene, a žena da radi.“ Norme za ponašanje muškaraca određuju da muškarac koji želi da brine

Dakle, kao što vidimo, upravo zbog rodni normi dosta ljudi smatra da muškarci trebaju da se ponašaju kao kreteni (a uz to kreteni koji moraju da fino zarađuju), a žene trebaju da budu lijepe kako bi zavele tog muškarca koji će raditi za njih.

o svojoj djeci nije pravo muško, pa on postane papučar kojeg žena „šalta“ kako hoće. Upravo zbog ovoga, osjećaj ljubavi prema djeci postaje sramotan i neprihvatljiv, a muškarac koji pokazuje nježnost i ljubav postaje „pali muškarac“. Dakle, kao što vidimo, upravo zbog rodni normi dosta ljudi smatra

da muškarci trebaju da se ponašaju kao kreteni (a uz to kreteni koji moraju da fino zarađuju), a žene trebaju da budu lijepe kako bi zavele tog muškarca koji će raditi za njih.

Začkoljice nastaju onda i kada je fiziološki spol u kontrastu od onoga kako se neko osjeća. Svi znamo za takozvane „muškarače“, tj. žene koje se oblače i ponašaju kao muškarci, te „ženskonje“ – muškarce koji se oblače i/ili ponašaju kao žene, ali jako malo ljudi primijeti da postoje osobe koje ne osjećaju pripadnost nijednom ili osjećaju da mogu biti oba spola (androgene osobe). Pa tako ako si „muškarača“ ili „ženskonja“, ne znači da ćeš se baš dobro provesti u društvu. Isto tako znamo da nije baš lijepo davati ovakve nazive ljudima jer ih na taj način diskriminiramo. I da, obično osobe koje se ne ponašaju u skladu sa svojim fiziološkim spolom podliježu puno većem nasilju i diskriminaciji.

Dakle, da sumiramo: rod je promjenjiv, rodne uloge nas mogu natjerati da budemo nešto što ne želimo da budemo, a diskriminacija sprječava mnoge osobe da imaju pristup društvenim uslugama (zdravstvo, školstvo, zapošljavanje)

kojima bi svako trebao da ima jednak pristup. Posljedice rodno zasnovane društvene diskriminacije su velike, a dobici mali. Sve su osobe rođene s jednakim pravima, i niko nije manje vrijedan ili vrijedna zato što je drugačiji/drugačija. Zbog toga, svaki dan, u svakoj prilici, svojim riječima i djelima trebamo da afirmišemo i pozivamo na rodnu jednakopravnost!

- 1 <http://latin-dictionary.net/definition/18054/discrimino-discriminare-discriminavi-discriminatus>
- 2 Čaušević, Jasmina, et. al. *Pojmovnik LGBT kulture*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Heinrich Boll. 2012. str. 73. <http://soc.ba/site/wp-content/uploads/2012/12/Pojmovnik-Finalna-verzija-manja-verzija.pdf>
- 3 Ibid.
- 4 Beasley, Chris. *Gender & Sexuality: Critical Theories, Critical Thinkers*. London and New Delhi: Thousand Oaks, 2006. str. 12
- 5 <http://www.amnestyusa.org/our-work/issues/women-s-rights/gender-based-discrimination>

Odlučio si to napravio. Vidim da si vježbao i sve savladao.

Bravo! Pozitivno sam iznenađen da imamo i curicu u timu za takmičenje. S nekim si vježbala?

Da, s njim sam vježbala. Drago mi je da sam mu uspjela pomoći da savlada sve kako treba!

DRAGO
MI JE

Bank
FeminBank

**Elmaja
Bavčić**

OBRAZOVANJE I ROD: KAKO PROPUŠTAMO PRILIKE?

Akivistkinja je i feministkinja rođena 1983. u Sarajevu, gdje je završila studij na Odsjeku za komparativnu književnost i bibliotekarstvo na Filozofskom fakultetu. Magistrirala je na Odsjeku za rodne studije Centra za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu. Bavi se pitanjima obrazovanja, feminističkom teorijom i političkim aktivizmom. Živi i radi u Sarajevu.

Rodne predrasude su nešto što nas okružuje i čemu smo neprestano izloženi.

One ulaze u naš život od momenta našeg rođenja i činjenice da kada smo rođeni odmah bivamo obučeni u boje koje pripadaju našem spolu te nas prate kroz naše odrastanje, vrtiće, odgoj, prijateljstva, školu i sve druge aspekte života.

Rodne predrasude možemo jasno prepoznati u rečenicama poput: „Dječaci ne plaču!“, „Budi pristojna, ti si djevojčica!“, „Dječaci se igraju s autićima, ne s lutkama!“, „Pričaš kao curica!“. Svima od nas su sigurno barem nekoliko puta u životu upućene, a mnoge od njih su se prenijele i na našu komunikaciju i igru s vršnjacima. Ništa se ne mijenja ni kada krenemo u školu. Ne samo da smo već dobro isfrizirani, obučeni, naučeni i natjerani da budemo dječaci ili djevojčice, već nam i cjelokupna školska atmosfera unaprijed govori o tome šta je prikladno ponašanje, ali i koja su prikladna očekivanja za svaki od spolova.

Tako naprimjer na časovima sporta nastavnik kaže „evo dječaci mogu da igraju fudbala, a djevojčice odbojke“. A kada neki dječak igra loše fudbal, svi kažu „igraš kao curica“; ne znaju da i curice igraju jer one nikad ne igraju fudbal s dječacima. Na časovima

muzičkog vaspitanja, djevojčice upućuju da pjevaju u horovima, ali za dječaka pjevati u horu zna nekada biti i sramotno. U svakodnevnom radu u školi možemo da čujemo fraze poput:

Česti su stereotipi da su žene bolje u zanimanjima koja zahtijevaju pružanje brige, npr. njegovateljice, medicinske sestre i sl., dok su muškarci mnogo bolji u zanimanjima koja zahtijevaju tehničku spremnost, npr. majstori i inženjeri. Nastavnici i nastavnice, društvo i porodica u brojnim slučajevima podržavaju ove stereotipe i usmjeravaju učenike/ce prema takvom odabiru zanimanja.

„Djevojčice neka ovdje stanu u red, a dječaci tamo!“, „Dječaci će uzeti plave papire, a djevojčice roze.“ i sl.

Udžbenici u školi posebna su tema.¹ Jeste li ikada brojali koliko je naučnica navedeno u knjizi biologije, hemije ili fizike? Da li se i na koji način u bilo kojem od predmeta govori o tome zašto nema poznatih naučnica i kako to da su sva velika naučna otkrića napravili muškarci? Zar zaista nema poznatih žena naučnica? Ili ako govorimo o

društvenim naukama – npr. historija, jesmo li se ikada zapitali koliko je žena obilježilo našu prošlost? Da li je i jedna od njih imala neku značajnu ulogu u društvu? Da li su žene imale priliku da učestvuju u velikim političkim odlukama koje su mijenjale tok historije? Gdje su žene bile tokom velikih ratova?

Udžbenici koji u potpunosti ignorišu jedan spol naravno da šalju pogrešnu sliku o tome šta je dobro za sve učenike. Zajedno s već formiranim društvenim percepcijama o tome šta je prikladno za djevojčice a šta za dječake, oni rađaju dodatne stereotipe o tome šta vole i znaju dječaci, a šta djevojčice. U zemljama Zapadne Evrope često se govori o predrasudama oko razumijevanja matematike – predrasuda da su muškarci više analitični a žene više emotivne često dovodi do toga da nastavnici i nastavnice u podučavanje matematike često ulaze s predrasudama da djevojčice neke stvari ne mogu savladati!²

Sve se to naposljetku reflektuje na naš odabir srednje škole. Česti

su stereotipi da su žene bolje u zanimanjima koja zahtijevaju pružanje brige, npr. njegovateljice, medicinske sestre i sl., dok su muškarci mnogo bolji u zanimanjima koja zahtijevaju tehničku spremnost, npr. majstori i inženjeri. Nastavnici i nastavnice, društvo i porodica u brojnim slučajevima podržavaju ove stereotipe i usmjeravaju učenike/ce prema takvom odabiru zanimanja. Posljedica toga je da djevojčice često odaberu škole poput frizerske, gimnazije, medicinske, a dječaci uzmu škole u kojima se uče zanimanja poput ekonomista, automehaničara i sl. Ukoliko pak dječaci ili djevojčice odluče da izađu van uobičajenih percepcija onoga što je prikladno za njihov spol, vrlo često su izloženi negativnim komentarima i negativnim percepcijama koje se gotovo uvijek vezuju za njihov spol. Npr. obično za muške frizere kažemo da su feminizirani, dok za žene koje idu na mašinstvo mislimo da su „muškobanjaste“ i sl.

Atmosfera u školi vrlo često reflektuje rodne stereotipe čak i u segmentu podjele poslova. U školi su mnoga zanimanja rodno podijeljena te se često desi da je baš muškarac nastavnik fizičkog ili direktor, a da je žena psihologinja, sekretarica i sl.

Takva podjela zanimanja dobrano je popraćena i udžbeničkim politikama, pa tako jedno istraživanje kaže da su muškarci u školskim knjigama i službenici, i seljaci, i vojna lica, i političari, i policajci, i sveštenici, dok se žene uglavnom spominju samo kao seljanke ili domaćice.³

Feminizacija zanimanja je način borbe protiv neravnopravnosti spolova tako što se potiče što veće učešće žena u određenim zanimanjima. Takav koncept izuzetno je dobar, posebno za ona zanimanja gdje postoji manjak žena, kao što je naprimjer nauka, inženjerstvo, kompjuterske tehnologije i sl. Međutim, problem je što se pokušaji feminizacije gotovo nikada ne rade na takvim mjestima – ono što mnoge feminističke teorije tvrde jest da je feminizacija moguća samo u onim zanimanjima koja su prestala biti mjesto moći.

Pozicije u obrazovanju koje nose veću odgovornost, poput školskih direktora, članova odbora ali i ministara, u posljednje vrijeme se znaju dati i ženama. Iako je jako dobro da u menadžment škola i obrazovanja ulaze osobe različitog spola, te da se kreiraju obrazovne politike i načini učenja koji su prilagođeni i djevojčicama i dječacima, u području predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja primijetiti ćete ne samo prisustvo žena već i gotovo potpuno odsustvo muškaraca. Činjenica da je obrazovni sistem otvorio svoja vrata ženama, ne govori o rodnoj senzitivizaciji cijelog sistema, već o fenomenu koji se naziva feminizacija zanimanja.

Feminizacija zanimanja je način borbe protiv neravnopravnosti spolova tako što se potiče što veće učešće žena u određenim zanimanjima. Takav koncept izuzetno je dobar, posebno za ona zanimanja gdje postoji manjak žena, kao što je naprimjer nauka, inženjerstvo, kompjuterske tehnologije i sl. Međutim, problem je što se pokušaji feminizacije gotovo nikada ne rade na takvim mjestima – ono što mnoge feminističke teorije tvrde jest da je feminizacija moguća samo u onim zanimanjima koja su prestala biti mjesto moći. Šta to zapravo znači? To znači da onda kada jedno određeno područje više nema utjecaj, onda se dozvoli svim drugim kategorijama da uđu u njega.

I to zaista i jeste tačno – rijetko kada će žena dobiti poziciju ministrice finansija ili sigurnosti, dok se pozicije poput zdravstva i obrazovanja već mogu dati ženama. Ukoliko slušate svoje starije dok govore, ili ako ste čitali neka književna djela, mogli ste primijetiti da su u prošlosti učitelji i doktori zapravo bile osobe koje su bile najobrazovanije, posebno u malim mjestima i da su svi tražili njihovo mišljenje. Danas se situacija u potpunosti izmijenila – naše učiteljice ne samo da se ne poštuju od strane zajednice, već često neki roditelji dolaze, svađaju se s njima a nerijetko i prijete ukoliko daju nezadovoljavajuću ocjenu ili komentar učenicima. Nastavnici i nastavnice također imaju mnogo niže plate nego npr. inženjeri, biznismeni i sl. I na kraju, ako govorimo o budžetu

– ukoliko dođe do ekonomske krize, kome se prvom ukidaju primanja? Pa naravno, nastavnicima i nastavnicama, radnicima i radnicama, te svim drugim kategorijama koje nemaju nikakvu moć u društvu.

Upravo nam je zbog toga bitno da tematiziramo pitanja koja vežemo za rodne stereotipe. Da pričamo zašto nema naučnica u knjigama, zašto se dječacima i djevojčicama pripisuju drugačije osobine iako svako od njih ima iste, te zašto se različite vrijednosti pripisuju različitim spolovima. Ukoliko odlučimo da se otvorimo za drugo i drugačije, to će nam samo otvoriti više opcija za bolju i zanimljiviju budućnost – radili smo godinama na tome da svi imamo isto pravo na obrazovanje i da biramo šta da učimo i radimo, zašto bismo danas kada imamo toliko otvorenih mogućnosti dozvolili da nam neke predrasude ne dozvole da radimo upravo ono što želimo?

- 1 Do sada su kod nas najčešće analizirane čitanke, ali i drugi udžbenici itekako promoviraju rodne stereotipe. Nešto više o rodnoj analizi udžbenika možete pročitati u Puhalo, Srđan i Milinović, Jelena, *Kog su roda čitanke: Analiza osnovnoškolskih udžbenika srpskog jezika i učioničke interakcije iz rodne perspektive*, Banja Luka: Gender centar – Centar za jednakost polova, 2007.
- 2 <http://library.wcsu.edu/dspace/bitstream/0/58/1/calvanese.pdf>
- 3 *Analiza udžbenika pokazuje da se žene u čitanci za deveti razred prikazuju samo kao domaćice ili seljanke. Muškarcima je dodijeljeno nešto više različitih zanimanja. Najviše se spominju: seljak, službenik i vojno lice. Zatim slijede: državnik, policajac, sluga i sveštenik. Siromaštvo ženskih zanimanja svakako dobro ilustruje koliko se (nije) vodilo računa prilikom kreiranja udžbenika o rodnoj ravnopravnosti i nestereotipnom prikazivanju spolova. Ovakvo prikazivanje žena i muškaraca često nenamjerno šalje poruku o ulogama koje pripadnici određenog spola mogu da zauzimaju unutar jednog društva. Rodna analiza čitanki u RS, str. 81.*

Hej, jesi vidio što je Enesu krenulo?
Sredio stan, zaposlio se, oženio...

Čuj to,
oženio?
Za koga?

Ma ja, za oficira.
Radi u vojsci.

Čuj to! Enes gej? Nisam im o pojma da
kod nas postoje gej brakovi. Otkad?

Ama ne, ba!
Oženio je ženu.
Ona je oficir.

Lamija Begagić

Imati dijete u osnovnoj školi, drugo u vrtiću, raditi od kuće, raditi nekoliko poslova odjednom, uključujući i onaj vječni, neplaćeni kućanski, zasigurno

nije lako. Dnevna rutina podrazumijeva rano ustajanje, kasno lijeganje i stalno balansiranje između različitih dužnosti i obaveza, neprekidni *multitasking*.

Dnevna rutina starijeg djeteta, barem tokom školske godine, također ne pruža previše razloga za osmijeh i opuštenost. Školske obaveze koje ne prestaju po povratku kući, već se samo množe, zadaće, zadaci, prezentacije, projekti, kratki odmor, te odlazak na trening – tako izgleda dan mog jedanaestogodišnjaka.

Uspijevam ga odgajati između održavanja ga na životu, između dvije dosadne lekcije iz Prirode, između dva teksta za dvoje novine.

U tim vremenskim procjepima, bauljamo po kuhinji, režemo jabuke, pravimo limunadu i, krađući vrijeme od obaveza, uspijevamo pokatkad živjeti.

TRI CRTICE, JEDAN PETAK

Rođena je u Zenici 1980. Završila je Filozofski fakultet, smjer Književnosti naroda Bosne i Hercegovine. Radi kao glavna urednica magazina za djecu „Palčić“ i „Kolibrić“, koautorica je „Čitanke za V. razred osnovnih škola“, saradnica magazina za pravednije obrazovanje „Školegijum“ i časopisa za književnost, kulturu i književna pitanja „Reč“, kolumnistica u „Urban Magazinu“ i portalu [lgbt.ba](#). Piše i objavljuje kratke priče, dosad sakupljene u dvije zbirke: „Godišnjica mature“ i „Jednosmjerno“, te nekoliko antologija na bosanskom, engleskom, češkom i njemačkom jeziku. Dobitnica je desetina nagrada za kratke priče u BiH i regionu. Živi u Sarajevu sa suprugom i dvoje djece.

Ovo je jedan naš petak, od zore do sumraka.

09:00, jutro, domaća zadaća

Koliko je bilo zadaće? – pitam dok cijedimo nar.

Malo. Samo nacrtati nešto iz DKR-a – odgovara, između dva gutljaja, sin.

Mogu pogledati? – pitam i prije odgovora uzimam svesku da vidim kako je moj potomak crtežom odgovorio na zadanu temu „Ravnopravnost spolova“.

S papira mi se ukazuje široki osmijeh mišićima okićenog momka dok podiže tegove visoko u zrak. Pokraj njega je djevojka, malenih mišića i s naporom na licu, iskrivljenih usana koji pokazuju kombinaciju tuge i patnje. Ispod je natpis-krilatica: „Žene su malo slabije od muškaraca, ali imaju pravo na sport.“

Ta zadaća iz predmeta „Društvo, kultura, religija“ izvlači iz mene još jedan od onih uzdaha, onih čiji je podtekst: Jao ne, sad moramo opet...

Zato počinjem odmah, dok je vruće. Opet:

Zašto ova žena nije nasmijana dok diže tegove? – pitam ga nevoljko.

Jer joj nije lako.

Kako joj nije lako, voli li to što radi?

Ma voli, ali nije joj lako, jer nema dovoljno velike mišiće.

Otvorilo se tu pred mene cijelo bojno polje, rodne uloge, pa predrasude i stereotipi, pa potreba da mu objasnim da su ljubav i posvećenost, a ne fizičke predispozicije put do uspjeha u sportu ali i koječemu drugom, da mišići i naporno vježbanje stoje u uzročno-posljedičnoj vezi, da se tegovi dižu u kategorijama po tjelesnoj težini, da postoje i sitni muškarci i krupne žene, da...

Nisam uradila ništa od toga. Tog vikenda povela sam ga u Konjic i upoznala sa svojom prijateljicom.

Sine – pitam nakon nekog vremena, dok smo radili neku drugu zadaću – a sjećaš li se ti Dajane, one što nas je pretprošlog vikenda vodala po Konjicu?

Logično!

Šta logično?

Logično da je se sjećam, kako bih nju mogao zaboraviti!

Zaista je logično da je se sjeća. Zapravo, bilo bi čudno da je uspio zaboraviti Dajanu. Jer Dajana nije bila od onih tetki što štipe obraze izgovarajući zabavne stvari poput „Ko ti je simpatija? / Za koga navijaš? / Voliš li više mamu ili tatu?“. S Dajanom smo prvi dan razgovarali o skoku u Kazan, skoku sa Starog i s

Normalna porodica je ona u kojoj ima ljubavi, a ne ona koja ima mamu, tatu, plavokosu kćerku i nestašnog sinčića.

vodopada u Jajcu, o gorskoj službi spašavanja i načinima kako pružiti prvu pomoć dok je, nasred šetnice uz Neretvu, moj sin glumio ugroženog, a ona mu pružala pomoć. Drugi dan smo smišljali kako najlakše do Prenja, a popodne smo išli s njom na trening da vidi kako mršavica visoka koliko i on, teška pedesetak kila, podigne uteg od 63 kg u trzaju i 80 kg u izbačaju. A uz sve to, smije se, sluša Remi i Sassju i zabavlja se s drugim djevojkama i momcima iz Kluba dizača tegova „Neretva“.

Dobro je da nije zaboravio Dajanu jer tako nije zaboravio ni ono čemu ga je Dajana naučila, a zadaća iz DKR-a nije. Iz zadaće je dobio strih i pohvalu. Iz lekcije s Dajanom naučio je da škola i život nekad i nemaju previše dodirnih tačaka.

17:30, popodne, roditeljski sastanak

Red školskog pravilnika o ponašanju, red priče o izostancima, najava terenske nastave. Jedan od onih rutinskih roditeljskih sastanaka gdje sjedimo u klupama, pogledavamo na satove i neizostavno se, s nekom nelagodicom u stomaku, vraćamo u vlastite školske dane.

Učiteljica ne bi više duljila ako nema pitanja, a dakako da nema. Sastanak je završen. Pitanja nije bilo, ali na izlazu se pravi gužva, svako ostane da proćaska još koju nasamo s učiteljicom. Zadovoljna je, kaže, razredom, djeca su zaista prekrasna, pa i *taj* dječak, mada traume su to, nije lako, nedostaje mu mama. Mama *tog* dječaka radi u inostranstvu, dok je dječak u Sarajevu s ocem. Roditelji sažaljivo klimaju glavama, odmahuju rukama, šapućući

međusobno napuštaju učionicu.

Ako nema pitanja, a dakako da nema, rutinski roditeljski sastanak je završen. Pokunjeno se vraćam kući.

Gdje radi Denijev tata? – pitam sina po povratku.

U Hrvatskoj, gradi neke tunele.

A Arijanin?

U Njemačkoj. Donosi joj one predobre flomastere sa sjajilom.

Deni i Arijana nisu spomenuti nakon roditeljskog sastanka. Nije bilo pitanja o njima, kao što nije ni o *tom* dječaku. Nikome nisu, ni Deni, niti Arijana, niti *taj* dječak učinili ništa loše, nisu smislili neku dječju spačku, nisu se ponašali protivno pravilima pročitanim na početku sastanka. Za razliku od Denija i Arijane, *taj* je dječak tek nešto brbljiviji od ostalih i voli biti dijelom svake aktivnosti. Da mu mama ne radi u inostranstvu dok je on kući s ocem, vjerovatno bi ga nazvali svestranim i radoznalim djetetom.

A Alijeva mama? – pitam.

A ne znam. Rekla je učiteljica da Alija ne pitamo za mamu.

Kad je polazio u prvi razred, lekciju o porodicama učili smo, na moju inicijativu, iz udžbenika čiji je izdavač sjajna izdavačka kuća „Kreativni centar“ iz susjedne Srbije. Sjećam se dobro njegovog oduševljenja tim šarenim stranicama o vrstama porodica: bilo ih je jednoroditeljskih, velikih, malih, sličnih i drugačijih. Autori udžbenika *tamo*, za razliku od ovih *ovamo*, nisu upali u stereotipe kakve svakodnevno njeguju reklame za deterđente i margarine.

Normalna porodica je ona u kojoj ima ljubavi, a ne ona koja ima mamu, tatu, plavokosu kćerku i nestašnog sinčića.

Iz ormara sam, kada smo preko Alija i njegove mame koja radi u inostranstvu opet pokrenuli priče o porodičnim odnosima, kao jokera s dna špila opet izvukla knjigu i pročitala naglas rečenice koje je u pogovoru napisala hrvatska književnica Julijana

Matanović: „Najteža pitanja mogu postaviti djeca. Nisam vjerovala sve do jutra kada su me vrćićki prijatelji moje četverogodišnje kćeri upitali zašto nekad po nju ne dođe i njen tata. Tog sam dana krenula u analizu šta sve čitam svojoj M. U jednoj su knjizi majka i otac odvodili dijete u park, u drugoj je tata pekao tortu, dok je majka spremala darove, u trećoj je sretna obitelj roditelja s dvoje djece odlazila na ljetovanje. Nigdje nije bilo rečenica u kojima bi moja malena mogla vidjeti sebe. Ne znam da li sam se zbog toga ražalostila, razboljela ili razljutila. Za M. sam počela smišljati priče koje su imale dodirne točke s njezinom malom biografijom. Možda netko tko se nije dotaknuo odnosa koji bježi uobičajenoj slici dječje sreće, neće vidjeti sve ljepote teksta JEŽ. Najčešće se ne pitamo o onome što izravno ne dotiče naše tijelo.“

„Jež“, o kojem nadahnuto govori Matanovićeva, knjiga (slikovnica) je koju je 2007. godine objavila zagrebačka naklada MD. Napisala ju je Katarzyna Kotowska, a s poljskog prevela Ivana Vidović Bolt. Knjiga koja govori o putu jednog dječaka i njegovih roditelja na putu od odluke da usvoje dijete do trenutka kada najzad postanu porodica ne nalazi se na listi pomoćnih nastavnih pomagala, baš kao ni druge knjige koje bi djeci pokazale da je jedino mjerilo sreće u porodici ljubav.

19:00, sastanak u klubu pred sutrašnji turnir

Trener je iznerviran Elminom odlukom da u posljednji čas odustane od odlaska na turnir jer ide Hana koja joj nije drugarica, a ne ide Mia koja jest. Ako ne ide Mia, neće ni Elma, nije važno što je državno prvenstvo, nije važno što ju je trener sedmicama spremao.

Uveče, nakon što je slučaj „Elma-Mia“, uz rezanje krušaka i cijedenje naranči, u nekoliko navrata preživakan, suprug vodi telefonski razgovor sa svojom mamom.

Ma, smijurija, čuj ne ide joj drugarica... Pa neka treniraju balet onda! – iznervirano će suprug.

Balet? – iznervirano ću poslije ja.

Da, balet. Ili neka ne treniraju ništa, ovo je sport, ne sapunica.

Pokušavam udahnuti i izdahnuti, potom odahnuti. Pokušavam ne suditi oštro osobi s kojom odgajam djecu. Znam da ne misli tako, samo se nespretno izrazio.

Znam da nema izgovora za nespretno izražavanje. Nema izgovora za „svoje“ i usvojeno dijete u zvaničnom zahtjevu Centra za socijalni rad. Postoji biološko i usvojeno, a oboje su tvoji. Ja sam majka dvoje svoje djece. Jedno je usvojeno, drugo nije. Koje je manje moje? Ono za koje nisam stajala u redovima pred birokratskim aparatom ili ono za koje nisam ležala pod neonskim svjetlima i govorila ne dripu, mogu ja to?

Nema izgovora za lošu terminologiju. Ni za loše šale u razgovorima s najbližima. Jer uvijek neko sluša, neko ko ima jedanaest i sutra će misliti kako stihovi „nisi ti za školu, ti si tu za kuhinju“ u popularnoj pjesmi koju pjevuši uz doručak nisu dobra ironija već životna istina. Neko ko će sutra misliti da je balet igra za plačkave djevojčice-najbolje drugarice, a stolni tenis sport za neustrašive dječake. Neko ko će sutra, kada upozna dječaka Hamdiju, zeničkog Billy-ja Elliota, jedinog dječaka polaznika Ars škole baleta, uperiti prstom u njega i izgovoriti ko-zna-šta.

Petak dođe i prođe, za njim dolazi subota, dan kojem se radujemo.

Dobro je dok sutra čekamo s veseljem.

Dobro je dok, ma kakvo je bilo danas, vjerujemo da uz mnogo truda i priče uvijek dolazi neka subota u kojoj nijedna mama ne ostaje kući peglati veš dok tata vozi djecu na planinu.

Ja sam majka dvoje svoje djece. Jedno je usvojeno, drugo nije. Koje je manje moje? Ono za koje nisam stajala u redovima pred birokratskim aparatom ili ono za koje nisam ležala pod neonskim svjetlima i govorila ne dripu, mogu ja to?

1941. godina. Hedy Lamarr, žuvena holivudska glumica i naučnica, radi na izumu upravljanja torpedom izmjenjivim frekvencijama

Ta tehnologija se danas koristi za mobilne telefone, Bluetooth i WiFi.

WiFi
((••))

BAUK FEMINAUK

Jesi' to na Facebooku?

Ma ja. Odgovaram ovoj jednoj da žene nisu za nauku i tehnologiju, već za kuću i rađanje.

Jasmina
Čaušević

NEVIDLJIVI ŽENSKI SUBJEKTI

Rođena je 1976. godine. Diplomirala je književnost i jezik na Filološkom fakultetu u Beogradu, a magistrirala Rodne studije u Sarajevu. Urednica je, autorica i koautorica u brojnim publikacijama. Objavljivala je teorijske tekstove, poeziju i prijevode u časopisima za književnost i kulturu – „ProFemina“, „Izraz“, „Zeničke sveske“, „Album“ itd. Bavi se feminističkom lingvistikom, kulturom i pravima žena i LGBT osoba. Živi i radi u Sarajevu.

Žensko
pitanje

u nauci je dvostruko. Prvo, razmatra žene u znanosti ili, preciznije, odsustvo žena iz znanosti.¹

Da li je moguće zamisliti da neko ko se bavi
ženskim ili rodnim studijama postane
član/ica akademije nauka
u nekoj od država na Balkanu?²

Da li ste znali da je Hedy Lamarr, čuvena holivudska glumica i ljepotica, bila i velika **inovatorica** u polju bežičnih komunikacija? Kao poznata antifašistkinja, za vrijeme Drugog svjetskog rata, 1942. prijavila je patent upravljanja torpedom izmjenjivim frekvencijama, koje je tada bilo nemoguće predvidjeti i omesti. Da li ste znali da se ta tehnologija danas koristi za mobilne telefone i da bez ovog otkrića Wi-Fi ne bi bio moguć? Hedy Lamarr za života nije dobila nagradu i zahvalu za svoj veliki izum, ali se danas Međunarodni dan izumitelja slavi 9. novembra, na njen rođendan. Kada vam neko kaže da se žene ne razumiju u informatičke znanosti, nasmejite se i ispričajte mu ovu priču.

Bilo da nauku razumijemo tradicionalno – kao akumulaciju objektivnih činjenica koja vodi k istinitom razumijevanju prirode, ili relativistički – kao istinu koja je socijalni konstrukt uspostavljen u skladu s društvenim specifičnostima u određenom historijskom trenutku, propitivati odnos između nauke i rodni politika prije svega znači staviti u prvi plan feministička kritička čitanja

Dominantni društveni sistemi sve su radili, kroz vjekove i milenijume, da žene ne budu „zainteresirane“ da proizvode znanje – od toga da nisu smatrane „zrelim“ osobama, da su s njima njihovi očevi/ muževi mogli da rade šta su željeli (da ih prodaju, muče, pa čak i ubiju), do toga da nisu imale pravo da se školuju, a kasnije kad su tek u 19. vijeku mogle „malo“ da se školuju, da nisu mogle da upisuju fakultete, da nisu imale pravo glasa na izborima, pravo na svojinu, pravo nad svojim tijelom itd.

medicine, filozofije, biologije, književnosti, ekonomije, prava, odnosno – umjetnosti, nauke, kulture i svakodnevice u najširem značenju.

Kako historija civilizacije pokazuje, gotovo svim društvima je, uz manje izuzetke, zajedničko bilo to da su žene – u svakom smislu i svakoj sferi javnog života – bile inferiorne u odnosu na muškarce, te da su vrlo selektivno uživale prava, ukoliko su ih uopće i imale. Također, slijedeći put Zapadne civilizacije i ono čemu nas uče u školama, kada se promišlja o ženama u javnom životu od Platona (tj. od 4. vijeka prije nove ere) pa sve do 18. vijeka,

ženska participacija u naučnom, kulturnom ili političkom životu nije bila posebna tema analitičkih razmišljanja. Ova činjenica već dovoljno pokazuje koliko su žene bile zanemarivane i isključivane iz svih sfera javnog djelovanja tokom više od 2000 godina.

Kada se općenito priča o jednakim intelektualnim, mentalnim i drugim sposobnostima žena i muškaraca, protivnici feminističkih ideologija često navode činjenice da uspješnih žena nije bilo u mnogim zanimanjima – nema značajnih matematičarki,

kompozitorki, naučnica, slikarki, filozofkinja itd, ne pitajući se da li ih zaista nije bilo ili samo ne učimo o njima u školama; ne pitajući se ako ih zaista i nema zašto ih zapravo nema, već jednostavno zaključujući da žene „po prirodi“ nisu mentalno jednake s muškarcima. Kako bi se još preciznije objasnilo pitanje – zašto u historiji nauke nema velikih ženskih imena poput naučnika koje dovodimo u vezu s najvećim svjetskim naučnim otkrićima – poslužit ću se odgovorom koji nudi Eva Bahovec:

Odgovor je u najmanju ruku dvostruk. Prvo je tu argument kojeg možemo sažeti metaforom „vlastite sobe“: žene nisu imale objektivnih mogućnosti. Nije bilo uvjeta da uđu u sferu javnog života, da se bave filozofijom, znanošću i umjetnošću. Nisu im bili dostupni ni obrazovanje, ni znanstveni rad, niti su uopće imale vlastiti život. (...) Drugo, podjednako važno, (...) može biti da je u stvari nešto pogrešno sa samom idejom znanosti, historijom znanosti i historijom ideja. Mora da je nešto jako pogrešno u samoj strukturi znanosti, znanstvenog otkrića, akumulacije znanja i samim osnovnim načinom na koji znanstvena zajednica stvara sve ono što Thomas Kuhn naziva „normalna znanost“.³

Dominantni društveni sistemi sve su radili, kroz vjekove i milenijume, da žene ne budu „zainteresirane“ da proizvode znanje – od toga da nisu smatrane „zrelim“ osobama, da su s njima njihovi očevi/muževi mogli da rade šta su željeli (da ih prodaju, muče, pa čak i ubiju), do toga da nisu imale pravo da se školuju, a kasnije kad su tek u 19. vijeku mogle „malo“ da se školuju,⁴ da nisu mogle da upisuju fakultete, da nisu imale pravo glasa na izborima, pravo na svojinu, pravo nad svojim tijelom itd. Ovako koncipirana tradicija i iskustvo ostavili su posljedice na ulogu žena u nauci, koja „prirodno“ i „normalno“ pripada muškarcima, jer se oni njome bave oduvijek. Kako je i moglo da bude žena koje su se bavile naukom, kada im je bilo zabranjeno da se obrazuju u naučnim oblastima? Ipak, ono što je još paradoksalnije, i pored svih ovih ograničenja je bilo izuzetnih naučnica ali su izostavljene iz historije, o njihovom radu se nije pisalo i jednostavno su

zakopane u vremenu. Bilo je naučnica, ali se o njima rijetko uči u školama.

Svjetsku historiju nauke zadužile su brojne žene, a ovdje, zbog ograničenosti prostora, navodimo samo neke čija su otkrića promijenila nauku i pogled na svijet: **astronomkinje** Hypatia (o. 370. – o. 415), Caroline Herschel (1750-1848) i Maria Mitchell (1818-1889); **matematičarke** Maria Agnesi (1718-1799) i Ada Lovelace (1815-1852); **medicinske naučnice** Elizabeth Blackwell (1821-1910), Florence Sabin (1871-1953) i Dorothy Hodgkin (1910-1994); **fizičarke i nobelovke** Marie Curie (1867-1934) i Maria Goeppert Mayer (1906-1972); **seizmologinja** Inge Lehmann (1888-1993); **hemiočarke i nobelovke** Gerty Cori (1896-1957) i Irène Joliot-Curie (1897-1956); **biohemiočarke** Rachel Brown (1898-1980) i Gertrude Elion (1918-1999) – ujedno i **nobelovka**; **psihioanalitičarka** Ana Freud (1895-1982); **antropologinja** Margaret Mead (1901-1978); **genetičarke** Barbara McClintock (1902-1992) i Rosalind Franklin (1920-1958); **informatičarke** Grace Hopper (1906-1992) i Hedy Lamarr (1914-2000); **neurologinja i nobelovka** Rita Levi-Montalcini (1909-2012); **primatologinja** Jane Goodall (1934).

Naučna historija Bosne i Hercegovine, također, obiluje ženama. Sasvim kratko, zbog boljeg razumijevanja početaka priče o rodu i nauci na ovim prostorima, a bez ulaženja u političke motive, treba spomenuti da je četrdesetogodišnja integracija BiH u Habsburškoj Monarhiji imala važan utjecaj na živote ženske djece zbog novog odnosa prema neophodnosti obrazovanja, koje je otvorilo vrata ulasku žena u kulturni, umjetnički, naučni i svaki drugi javni bh. prostor. Periodi oko dva svjetska rata, vrijeme smjenjivanja vladajućih ideologija, socijalistički period, te ratno doba BiH, kao i sadašnjost obilježile su i u naučnom smislu izuzetne žene. Sjetimo se ovdje samo nekih žena koje su ostavile dubok trag na naučnu historiju, misao i život naše zemlje: **doktorice** Ševala Zildžić-Iblizović (1903–1978) i Maša Živanović; **matematičarke** Vera Šnajder (1904–1974) i Mirjana Vuković (1948); **radiologinja** Jelena Đorđević (1929–1988); **imunologinja i pedijatrica** Zulejka

Popović (1930–1991); **hemičarke** Jela Grujić-Vasić (1923–2009) i Natalija Dozet (1923); **informatičarka** Branislava Peruničić (1936); **mikrobiologinja** Mirsada Hukić (1950); **biologinja** Jasna Šarić (poginula 1993).

Feminističke studije, u čijoj je osnovi izazivanje dominantnog znanja, kroz pružanje kritičkog otpora podrazumijevanju i prihvatanju stvari *zdravo-za-gotovo*, pokazuju da ni nauka nije objektivna datost već da je, kao i sve ostalo, društveni konstrukt jer se naučno „isključivanje (se) ne sprovodi na osnovu znanja, sposobnosti, talenata, već na osnovu različitih bioloških, društvenih ili lokacijskih karakteristika“⁵. I za kraj, feminističko promišljanje historije nauke nam je neophodno da imena izuzetnih naučnica, njihov rad i doprinosi nauci ne bi ostali

zauvijek zakopani u prošlosti. Feminističko promišljanje nauke nam treba i da bismo razbijali lične predrasude i mijenjali odnos prema imenovanju žena u nauci, tj. prema titulama i zvanjima koje žene nose, te da nam se ne bi desilo da se iznenadimo ako na nekom skupu najave izlaganje svjetski priznatog neurohirurga i žena izađe da govori. Štaviše, bilo bi pošteno i gramatički ispravno tu ženu osloviti ženskim oblikom imenice zvanja koje je dobila – **neurohirurginja**.

- 1 Bahovec D. Eva (2009). Znanost, rod i glupost, u: Babić Avdispahić, Jasminka, et. al., ur. *Rod i nauka*, zbornik. Sarajevo: CIPS, 2009, str. 75.
- 2 Blagojević, Marina (2009). Naučna izvrsnost na poluperiferiji: hijerarhije, isključivanja i moguća feministička strategija za proizvodnju znanja, u: Babić Avdispahić, Jasminka, et. al., ur. *Rod i nauka*, zbornik. Sarajevo: CIPS, 2009, str. 38.
- 3 Bahovec D. Eva (2009). *Znanost, rod i glupost*, str. 76.
- 4 Sve do druge polovine 19. vijeka, s izuzetkom Njemačke, Rusije i SAD-a, srednjoškolsko obrazovanje djevojaka nije bilo moguće.
- 5 Blagojević, Marina, *Naučna izvrsnost na poluperiferiji: hijerarhije, isključivanja i moguća feministička strategija za proizvodnju znanja*, str. 29

U stranačkim prostorijama...

Predsjedniče, naše stranačke kolegice se ne slažu s tim da se diskriminacija porodilja može riješiti ukidanjem porodijskih naknada...

**Arijana
Aganović**

ŽENE KAO POLITIČKI I STRANAČKI UKRASI

Rođena je 1984.

u Sarajevu. Diplomirala je Komparativnu književnost i bibliotekarstvo na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, a magistrirala Religijske studije Centra za interdisciplinarnе postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu. U periodu 2007-2012. radila je u oblasti pozorišta i književnosti u Društvu pisaca BiH. Od 2010. godine radila je u Sarajevskom otvorenom centru na različitim projektima iz oblasti ljudskih prava i političke participacije. Jedna je od priređivačica zbornika Politička participacija u BiH, Sarajevskog otvorenog centra. Trenutno je direktorica Fondacije Boris Divković. Aktivno se bavi politikom. Članica je Glavnog odbora Naše stranke.

Ukrašavanje izbornih listi s imenima žena prema formuli koju je pripremila Centralna izborna komisija BiH

vodeći se Izbornim zakonom BiH, preraslo je u predizborni tradicionalni događaj u kojem sve političke stranke sudjeluju s nastojanjem da uspostave ravnopravan omjer žena i muškaraca na listama. U ovom tradicionalnom događaju sudjeluju i mediji koji često govore o ženama i njihovim uspjesima u balansiranju privatnog i javnog života postavljajući pitanja o „ženskim“ temama, ne vodeći računa da su sve zajedničke „ljudske“ teme zapravo i „ženske“ teme. Kampanje koje promovišu žene govore o glasanju žena za žene, nekad i o ženskoj solidarnosti a vrlo rijetko o problematici s kojom se susreću žene, što sve zajedno predstavlja odmak od rodno-osjetljivih politika i zagovaranja rodne ravnopravnosti u političkom životu. Pored toga što 40 % ne predstavlja ravnomjieran odnos, jer 40 % nije 50 %, manje zastupljen spol na koji se odnosi ova kvota po automatizmu i naslijeđenim navikama patrijarhalnog društva postaju žene. Zašto je to tako?

Navest ću dva najvidljivija primjera prividne (bh.) političke participacije žena: prvi je obavezno, zakonsko prisustvo žena na izbornim listama (40%), a drugi sudjelovanje žena u forumima, kao

Pitanje rodno-osjetljivih politika je naučna fantastika za bh. politički život a vrlo jednostavni principi ravnopravnosti postaju nemoguća misija kada nakon izbora nastupi turbulentni period formiranja skupština, parlamenata i vlada, tj. kada se počnu raspodjeljivati mandati i kada se jasno pokaže da, i pored korektne zastupljenosti na listama, žena nema u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti jer se u međuvremenu izgubi i tih nekoliko ženskih imena koje su bile na izbornim listama.

zasebnim tijelima koja egzistiraju u političkim strankama a okupljaju isključivo žene. S ova dva načina uključivanja žena u politički život često se skreće pažnja s problema s kojima se žene, ali ne samo žene, susreću u svakodnevnom životu. Pitanje rodno-osjetljivih politika je naučna fantastika za bh. politički život a vrlo jednostavni principi ravnopravnosti postaju nemoguća misija kada nakon izbora nastupi turbulentni period formiranja skupština, parlamenata i vlada, tj. kada se počnu raspodjeljivati mandati i kada se jasno pokaže da, i pored korektne zastupljenosti na listama, žena nema u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti jer se u

međuvremenu izgubi i tih nekoliko ženskih imena koje su bile na izbornim listama. Žene kao ukras na izbornim listama ostaju kao jedini način njihove participacije u političkom životu jer rezultati dosadašnjih formiranja parlamenata na mnogobrojnim nivoima vlasti u BiH najčešće pokazuju da žena nema na mjestima odlučivanja, a ako ih i ima, ima ih sasvim malo.

Preispitivanje rodni stereotipa je dio promišljanja o političkoj participaciji žena i pitanje koje uveliko određuje preispitivanje političke kulture u BiH. Kad ovo pitanje sagledamo iz različitih segmenata, vidimo da u političkom životu prevladava patrijarhalni stav spram žena i njihove uloge kao popratnog elementa koji u

političkom životu nema ozbiljniju ulogu, a ni u formiranju vlasti ili kreiranju politika jedne stranke koje će se ticati ne samo žena već svih građana i građanki. Politički život u kojem su forumi žena unutar političkih stranaka najaktivniji dio stranke koji se bavi ženama, njihovo sudjelovanje svodi upravo na ukras stranke koji pokazuje da žena ima u strankama ali ne i u politikama i na mjestima odlučivanja. Nije problem zakonska regulacija niti je problem organizovanje žena unutar političkih stranaka, problem nastaje onda kada ova dva načina promovisanja žena zaista ostaje samo na razini ukrašavanja i skrivanja stvarnih problema i nesudjelovanja jedne grupe stanovništva u političkom životu na ravnopravan i dostojanstven način. Negativne priče o sudjelovanju žena u politici su česte i ne ohrabruju žene da se počnu baviti politikom, baš kao ni da se svojim inicijativama i aktivizmom uključuju u politički život. Forumi žena nekada stvaraju sliku žena u političkim strankama kao zaseban dio koji se bavi popratnim aktivnostima nevezanim za političko profilisanje stranke a to su često humanitarni rad, pletenje, heklanje, ukratko, druženje bez političkog značaja.

Navest ću jedan primjer koji na slikovit način govori o rodnoj ravnopravnosti i to u zemlji u kojoj je rodna ravnopravnost dovedena do razine za koju će se često reći i da je pretjerana, što je naravno samo način skretanja pažnje na najjednostavnije životne situacije u kojima se ravnopravan položaj dovodi u vezu

Nije problem zakonska regulacija niti je problem organizovanje žena unutar političkih stranaka, problem nastaje onda kada ova dva načina promovisanja žena zaista ostaje samo na razini ukrašavanja i skrivanja stvarnih problema i nesudjelovanja jedne grupe stanovništva u političkom životu na ravnopravan i dostojanstven način. Negativne priče o sudjelovanju žena u politici su česte i ne ohrabruju žene da se počnu baviti politikom, baš kao ni da se svojim inicijativama i aktivizmom uključuju u politički život.

s praktičnim postupcima. U ovom slučaju to je Švedska, zemlja ravnopravnosti i poštivanja ljudskih prava, a termin o kojem se govorilo tokom zimskog perioda je rodno-osjetljivo čišćenje snijega. Ne radi se ovdje o pretjerivanju, što bi bio jedan od prvih komentara na najavu ovakvog načina čišćenja snijega, već se radi o praktičnim postupcima koji će građanima i građankama Stockholma omogućiti jednostavniju svakodnevnicu. Na osnovu ispitivanja koja su uradile gradske vlasti u Stockholmu zaključeno je da žene više voze bicikla, češće vode djecu u obdaništa i škole te češće koriste pješačke staze. Na osnovu tih zaključaka, gradske službe za čišćenje snijega najprije su čistile ova područja kako ne bi dolazilo do gužvi ili kašnjenja u školu ili na posao. Rodno-osjetljivo budžetiranje ili čišćenje snijega u Stockholmu je način kako na svakodnevne situacije i probleme možemo odgovarati praktično a pri tome zagovarati ravnopravnost i dostojanstvenost. Rodno-osjetljivo budžetiranje nije ništa drugo do ravnopravna raspodjela novca koja će svima, a ne samo ženama, omogućiti lakšu svakodnevnicu.

Politika spolne i rodne ravnopravnosti nije samo promovisanje niti postavljanje žena na izborne liste i organizovanje unutar foruma već je to pitanje svih građana i građanki čiji je cilj omogućavanje lakšeg svakodnevnog života.

HALKA ŽIVOTA

**Đermana
Šeta**

Ako bih trebala izabrati neku za sebe najvažniju riječ, to bi bila riječ *kontekst*. Kao diplomirana anglistica i dugogodišnja prevoditeljica,

svjesna sam neprevodivosti određenih koncepata i ideja čak i kada naizgled djeluju slično ili isto. Svoj daljnji aktivistički i akademski rad nastavila sam također u velikoj mjeri fokusirana upravo na specifični bh. kontekst, pokušavajući u njemu razumjeti odnos između religijskih i rodnih tema. Jedna takva tema (sigurno najvidljivija i najčešće analizirana, mada smatram ne i najvažnija) jest ona o pokrivanju muslimanki. (Koristit ću izraz „pokrivanje muslimanki“ ili „hidžab“, pod čime podrazumijevam pokrivanje koje ne uključuje pokrivanje lica i šaka.) Iako naizgled dileme u vezi s pokrivanjem muslimanki postoje u mnogim zemljama, jedini adekvatan način da se ovaj fenomen razumije jest kroz njegovu duboku kontekstualizaciju. Muslimanke koje nose hidžab u Bosni i Hercegovini nemaju imigrantsko porijeklo, nemaju dileme vezane za integraciju i asimilaciju ili izazove oko učenja jezika poput onih muslimanki koje žive npr. u drugim dijelovima Evrope. Bh. muslimanke

Diplomirala je anglistiku na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu i magistrirala Religijske studije na Centru za interdisciplinarne postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu. Polja interesovanja su joj: sociologija religije, roda i porodice te religija i ljudska prava. Autorica je nekoliko istraživanja i više članaka. Njen obrađeni magistarski rad objavljen je kao knjiga pod nazivom „Zašto marama? Bosanskohercegovačke muslimanke o životu i radu pod maramom“, 2011., CNS & CIPS. Doktorska je kandidatkinja na Odsjeku za sociologiju Fakulteta političkih nauka u Sarajevu. Mr. Šeta trenutno predvodi projekt uspostave i organizacije Odjela za brak i porodicu (ženski aktivizam / brak i porodica), Uprave za vjerske poslove Rijaseta Islamske zajednice u BiH.

kreiraju svoj identitet u post-socijalističkoj BiH u kojoj i muškarci i žene imaju zakonski jednako pravo na obrazovanje, zaposlenje i jednaku naknadu za svoj rad.

Predrasude s kojima se suočavaju žene koje nose hidžab u BiH nisu u prvom redu, kao negdje drugo, vezane za sigurnost drugih ili strah od nepoznatog. Kod nas se predrasude uglavnom zasnivaju na našem prethodnom iskustvu socijalizma u kojem nije bilo moguće, zbog režimske ateizacije, biti društveno angažirana osoba s vidljivim znakovima religioznosti. To je značilo da jedan duži vremenski period ljudi nisu iskusili socijalizaciju s obrazovanim i/ili društveno aktivnim muslimankama koje su nosile hidžab. Tome, naravno, ne doprinosi ni muslimansko iskustvo iz 1950. kada Zakonom o zabrani nošenja zara i feredže

biva zabranjeno pokrivanje lica, ali je društvena akcija uspješno bila usmjerena na potpuno odbacivanje muslimanske ženske odjeće koja se u cjelosti predstavljala kao nazadna i prepreka obrazovanju. Takve naše okolnosti uslovile su kreiranje najčešćeg

stava prisutnog u našem društvu po kojem se smatra da su muslimanke koje se pokrivaju vjerovatno manje obrazovane i manje upućene u društvene tokove, ili po automatizmu islamske teologinje. Tome treba dodati ipak i djelimični utjecaj geopolitike i globalnog demoniziranja islama i kod nas, mada ne u tolikoj mjeri u kolikoj je to drugdje prisutno.

Kao neko ko ljudski integritet i autonomnost smatra krunskim vrijednostima darovanim nama ljudima od Boga ili vrijednostima koje imamo po samom našem rođenju, vjerujem da uopće nije uputno raspravljati o tome kako

se ko odijeva ili šta to neka žena nosi ili kako izgleda. Vjerujem da moramo zajedničkim snagama raditi na tome da osiguramo siguran prostor i okruženje u kojem će postojati prilike za sve ljude da se grade – obrazuju i čitaju. I Kur'an i Shakespearea. Stoga, odlučujem da u ovom tekstu uopće ne govorim o tome

zašto se muslimanke pokrivaju. One naprosto smatraju da je to dio njihove vjere. Koji se slučajno i vidi. Dakle, vidljivost prakticiranja ovog vjerskog propisa, na neki je način kolateralna stvar (naravno na neki način i nije, jer ovaj vjerski propis, za razliku od možda nekih drugih, ima i očite društvene implikacije).

Eh, da je ovo javno izlaganje, u ovom dijelu bi sad neko iz publike postavio pitanje o sekularnosti. Šta ćemo sad s tim? Pa praviti ćemo razliku između sekularizma kao ideologije (u stanovitim varijacijama vidljive u turskom kemalizmu ili francuskom laicite) koja kani ukloniti vidljivu religioznost iz društva i sekularnosti kao državnog/upravnog principa prema kojem ne smije postojati direktni upliv ili utjecaj nekog svjetonazora (on ne mora neophodno biti religijski iako se najčešće na njega odnosi) na državu i njene institucije, a odluke koje se donose u ime te države

Jer uklanjanje različitosti iz vidokruga drugih ne ukida samu različitost, samo je zatamljava, zatvara i sputava. A takvo nas sputavanje (posebno religijske različitosti) u prethodnim, ne tako davnim vremenima, nije dovelo baš do najboljih rezultata.

ne smiju biti određenim svjetonazorom inspirirane. Međutim, to ne znači da je vjera (i dalje) privatna stvar. To znači da u pluralnom društvu kakvo je naše, građani/ke trebaju živjeti tako da ne ugrožavaju prava drugih. Jer uklanjanje različitosti iz vidokruga drugih ne ukida samu različitost, samo je zatomijava, zatvara i sputava. A takvo nas sputavanje (posebno religijske različitosti) u prethodnim, ne tako davnim vremenima, nije dovelo baš do najboljih rezultata.

Mi ćemo se, dakle, nastaviti ljubomorno držati svog konteksta. Nećemo metodom „copy-paste“ prenositi na ovaj naš prostor debate ili dileme koje nam tradicijski i historijski nisu bliske – ni sa zapada ni s istoka. Mi se ne trebamo bojati pokrivanja kod muslimanki, mi znamo o čemu se tu radi, mi smo za većinu zapadnih zemalja „izmislili“ pokrivanje, a ako ćemo pravo, dijelom i njegovu zabranu. Mi ćemo mudro o tome razgovarati, unutar našeg specifičnog konteksta. Naći rješenja, zakonske okvire i mogućnosti koje će nam svima omogućiti da, bez diskriminacije i uz poštovanje drugih, svoje potencijale usmjerimo k izgradnji našeg društva kojem očajnički trebaju svi dostupni kapaciteti.

Da ne bude da samo uprazno teoretiziram, podsjetila sam se nekih svojih potisnutih iskustava koja ću podijeliti s vama kao primjere kojima želim ilustrirati i sukusirati neke od prethodno navedenih tvrdnji.

Crtica 1.

U zraku je ljetna SFF atmosfera. Lijepo odjeveni, spremni za pozorište, moj suprug i ja šetamo gradom. Kod Vječne vatre prilazi mi jedna vidno uzrujana žena držeći veliku flašu mineralne vode u ruci. Grčevito me hvata za ruku. Izlijeva punu flašu vode meni na glavu, govoreći pritom mom suprugu: „Hodža, ti si je pokrio!“ Moj suprug, profesor sporta, majstor karatea 4. dan, pokušava smiriti ženu govoreći, već očito uzaludno: „Nisam.“ Nailaze dvije starije gospođe, deru se na njega: „Šta si to dozvolio

da ti radi ženi, udari tu budalu?!“ Ja, umirujućim tonom, uvidjevši da se radi o osobi s nekim mentalnim problemom, govorim svojoj napadačici: „Smirite se gospođo.“ Moj suprug, iz nekog razloga, objašnjava onim gospođama kako je on majstor karatea i da ne bi bilo nikako dobro da udari ovu moju napadačicu.

Crtica 2.

Završila sam anglistiku. Iskusna kolegica, katolkinja, preporučuje me da radim na jednom projektu Evropske komisije. Nazovu me ljudi. Traže CV. Pošaljem. Bez fotografije. Opet nazovu, kažu: „CV je odličan. To nam treba. Dobila si posao. Imaš njenu preporuku. Ne moraš ni dolaziti na intervju. Dođi u ponedjeljak.“ Dođem. Prvi dan svi se ponašaju kao da je sve ok. Drugi dan, šefov šef, koji je tu samo par dana, zove me na razgovor. I kaže: „Živio sam ja u Maleziji, znam ja o čemu je tu riječ, ali eto ako je moguće da se to ne praktikuje kad idemo u Republiku Srpsku. To bi se moglo vidjeti kao provokacija.“ Odgovorim mu: „Ja želim zemlju u kojoj ćemo svi moći biti u punini ono što jesmo, zajedno s ostalima. Ja i tako samo prevodim.“ „Pa jest“, veli on, „ali eto ipak.“ „Ne bih ja tako, hvala. Vi uradite šta morate. A ja znam koja su moja prava i šta će biti moji sljedeći koraci“, ja kao zaprijetim. Nisam naravno imala pojma o tome ni koja su mi prava, ni koji bi to bili sljedeći koraci. To je ostalo na tome. Kasnije će mi jedan slovenački ekspert, preko moje tetke koja živi u Sloveniji, poručiti da je na projektu nastala prava frka ovo ovoga, i da je u moju odbranu stao jedan Poljak, ateista, koji još uvijek nakon godina i godina od toga mislim ne razumije zašto se ja ikako pokrивam. Niti bilo šta vezano za islam. Ali je vrlo dosljedan i častan čovjek.

Crtica 3.

Pokojnog fra Luku Markešića upoznala sam na jednom zajedničkom međureligijskom studijskom putovanju u Arizonu

(SAD) negdje 2007. Kasnije su neki od tih Amerikanaca koje smo posjetili došli nama u Bosnu. Bila je nedjelja. Američka grupa će se podijeliti na nekoliko strana. Dolazim na zbornu mjesto, kažu mi: „Ti ćeš prevoditi kod fra Luke, u Crkvu Svetog Ante.“ Dolazim,

Uglavnom, htjela sam vam reći da muslimanke nisu jedna jednolična i homogena grupa žena, te da nas ima raznih. Desnih, lijevih, ekološki manje i više osviještenih, feministica i onih koje to nisu.

crkva puna vjernika, nađem njega – sprema se za oltar. Pitam: „Fra Luka, a šta ću ja?“ Kaže: „Čuj šta ćeš, pa prevodit. Ovaj američki gost, protestantski svećenik će držati ovaj jedan dio službe, koji inače mogu preuzeti kršćani nekatolici, a ti ćeš konsektivno prevoditi.“

Kako sam razumjela, to je kao da tokom džume neko drugi održa dio hutbe. „Pa fra Luka, zar nije dosta ovim vjernicima katolicima da im protestantski svećenik drži vaz, još im trebam ja pokrivena žena prevoditi?“ „Trebaš.“ „A smiju li žene tu stajat fra Luka?“ „Ti smiješ gdje ti ja kažem, samo čekaj znak.“ I on ode. Kad je završio svoj dio službe, najavio je: „Sad će vam se ovaj naš protestantski brat iz Amerike kratko obratiti, a naša Đermana će mu prevoditi.“ Mojoj zabrinutosti nije bilo kraja. Poseban je izazov usmeno prevoditi citate iz Svetih knjiga i njihovo tumačenje. A posebno je teško to raditi pred ljudima kojima su te riječi važne i značajne, a kad vi sami očito ne pripadate toj zajednici. Fra Luka nije ni trepnuo, moja zabrinutost njemu se činila smiješnom. Vjerovao je u mene više nego ja sama u sebe. Kako to rade samo veliki. Nažalost, nikad mu nisam uspjela zahvaliti na tome.

Kako je pisanje ovog teksta i za mene bila izvjesna terapija, počinju mi nadolaziti razne situacije koje bih još mogla opisati. Npr. kako sam se našla u Vatikanu tokom prvog „*urbi et orbi*“ obraćanja sada već bivšeg pape Benedikta XVI., ili kako sam na Kosovu boravila u pravoslavnom, ženskom manastiru, ili kako mi povremeno na cesti prilaze žene da me pitaju šta je dobro učiti iz

Kur'ana ukoliko imate ovaj ili onaj problem ili da se pohvale kako im djeca ili unuci idu u mekteb...

Uglavnom, htjela sam vam reći da muslimanke nisu jedna jednolična i homogena grupa žena, te da nas ima raznih. Desnih, lijevih, ekološki manje i više osviještenih, feministica i onih koje to nisu. Znam da će mnogi priču o pokrivanju brzo i spretno smjestiti u neki, već spreman, orijentalistički ili tradicionalistički ili etno-nacionalni narativ. Nekada i s razlogom, možda zbog nekog prethodnog iskustva. Međutim, istina je da smo i mi dio društva; pod utjecajem smo raznih ideja, društvenih tokova, političkih trendova, muzičkih žanrova. Da svaki dan ulazimo u novu halku života ne znajući šta nas tamo čeka. Nadajući se, zajedno s drugima, nekom boljem sutra.

Literatura:

1. Abazović, Dino. *Bosanskohercegovački muslimani između između sekularizacije i desekularizacije*. Zagreb/Sarajevo: Synopsis, 2012.
2. Ahmed, Leila. *Women and Gender in Islam: Historical Roots of a Modern Debate*. New Haven: Yale University Press, 1992.
3. Kačar, Semiha. *Zarozavanje zara: ženske ispovijesti*. Podgorica: Almanah, 2000.
4. Katherine, Bullock. *Odijevanje muslimanki: od stereotipa do prava na izbor*. Sarajevo: CNS/Nahla, 2014.
5. Šeta, Đermana. *Zašto marama – bh. muslimanke o životu i radu pod maramom*. CNS/ CIPS, Sarajevo, 2011.

KUĆANSKI POSLOVI

BAUK
FEMINAUK

Sine moj, meni muž nikad nije pomogao u kućanskim poslovima.

Što sam se ja u životu nakuhala, veša i suđa naprala, ćilima naklofala, prašine nagutala... Ni "hvala" pošteno nisam dobila.

Ostavi to, junačino moja, nisi ti žensko da čistiš!

10 minuta
kasnije

O BAJKAMA, PRINCEZAMA I LAŽNIM KRUNAMA

**Azra
Smailkadić-
Brkić**

Bajke s kojima odrastamo nalik su jedna na drugu. Tamo negdje (ni sami ne znamo gdje) živi jedna djevojka beskrajno lijepa, dobra i plemenita, ali vrlo često prezrena i zlostavljana od drugih. Zaplet u bajkama je obično jako mučan za našu glavnu junakinju, ali veselje je utoliko veće kada na kraju dođe On – Princ na bijelom konju – i spasi Nju koja potom automatski dobiva status Princeze. Nedugo zatim, On je na tom istom bijelom konju odvodi u jednu bajkovitu zemlju, u svoj čarobni dvorac gdje njih dvoje – a šta bi drugo radili nego – žive sretno do kraja života.

Djevojčice tako odrastaju uz bajke, roze haljine s lažnim krunama na glavama, a dječaci su okupirani klikerima, loptama i plastičnim pištoljima. Prava je rijetkost vidjeti djevojčice kako se igraju klikerima, a gotovo nikad ne čujemo za dječake kojima je prije spavanja čitana Pepeljuga. I tako oni rastu i rastu i rastu. I onda narastu. Danas, ulaskom u 18-te nije toliko važno da li će princeza pasti na Princa. Može ona tu i tamo vidjeti kakva je ponuda na

Diplomirana je novinarka i magistrica ljudskih prava. Njena magistarska teza „Nasilje nad ženama: Od spavaće sobe do ratišta“ izabrana je za objavljivanje kao jedna od sedam najboljih teza te 2004/2005. akademske godine. Radila je kao asistentica i akademska tutorica na magistarskom programu „Rodne studije“ pri Centru za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu, te konzultantica na projektu „Žene, rat i mir“ na mreži PBS u New Yorku. Na prestižnom Univerzitetu Columbia u New Yorku dobila je stipendiju i pohađala specijalizirani program za branitelje ljudskih prava. Cijeli život se borila protiv rodnih stereotipa, iako toga vjerovatno inicijalno nije bila ni svjesna. Ne prestaje da mašta o svijetu bez predrasuda, stereotipa i svih oblika diskriminacije. Azra je rođena i odrasla u Bosni i Hercegovini, a trenutno živi u New Yorku.

“tržištu”, ali ima ona preča posla. Završiti fakultet. Upravo tako – prvo škola, pa onda ljubav – savjetuju iskusne mame i tate, te sva uža i šira rodbina.

Današnji prinčevi su najčešće po profesiji doktori. Negdje sam čula kako je najbolja ona kćerka koja se na kraju balade uda za doktora. Jer jedino tako tata potisne emotivnu bol uzrokovanu činjenicom da mu se rodila kćer, a ne sinčina.

Njegovo Veličanstvo Doktor

I onda se nekako završi i taj fakultet. Ali mukama potencijalne princeze nije došao kraj. Sljedeći zadatak je „uhljebljenje“. Dva su najčešća načina kako to postići. Vrlo jednostavno. Prvi, i ujedno teži, je naći posao i tek onda tražiti

princa. Drugi, znatno lakši način, je odmah po hitnom postupku tražiti Princa. Današnji prinčevi su najčešće po profesiji doktori. Negdje sam čula kako je najbolja ona kćerka koja se na kraju balade uda za doktora. Jer jedino tako tata potisne emotivnu bol uzrokovanu činjenicom da mu se rodila kćer, a ne sinčina. No, vratimo se potencijalnim princezama. Do dvadeset pete sve joj se toleriše. I ako je našla posao, i ako nije. I ako je umalo uhvatila Princa, i ako nije. Sve joj to ide u radni staž. Ali, tamo negdje poslije dvadeset pete, pritisak postaje sve jači i jači dok ne eksplodira oko i poslije tridesete. Međutim, hajdemo se ipak nadati da naša potencijalna princeza nije sebi dozvolila da je godine pregaze, to jest da je ipak na vrijeme sebi pronašla princa i da se bliži Dan D. Dakle, zamislimo da je naša princeza završila fakultet, našla posao i sada treba da se uda za nikog drugog već za Njegovo Veličanstvo Doktora.

Fine familije

I dođe onda taj Dan D. Obje su to fine familije, i ona fina i on fin, sve je fino da finije ne može biti. Ona u bijelom, On u čemu god da jest nije bitno. Nema veze što tu nema ni bijelog konja – naći će se već nešto na čemu će njih dvoje odjahati u svoj bajkoviti život. I onda kao u bajci sat otkuca u ponoć, sve te fine familije

i zvanice se razidu i Danu D dođe kraj. Od ovog trenutka više ni jedna bajka nema nastavak.

Međutim, pokušajmo dopisati realan nastavak bajke. Naša princeza sada je formalizirala svoj status, ona se nema više oko čega brinuti i njen princ sada nema više kuda uteći. Ključna razlika koju njih dvoje trebaju pomiriti je činjenica da je Ona kao djevojčica čitala bajke, hodala u rozoj haljini s krunom na glavi, dok je On u isto to vrijeme bio zauzet klikerima i loptom. Ali nema veze, lako će njih dvoje to riješiti. On će nju nekoliko puta podsjetiti da „bude oprezna da joj kruna ne spadne s glave“, a ona njega da je sada oženjen i da se moraju poredati prioritete.

A sada malo o onim finim familijama. Na početku sve uglavnom štima. Svekrva je ono OK – iako, činjenica je da u bajkama nema takvih. Tako je sve dok ne prođe neko vrijeme i svekrva ne priupita: „Ima li šta novo?“ Ovo pitanje je u direktnoj vezi s nasljednikom

Istina je da princeze s početka ove priče vrlo rijetko dobivaju titule kraljice. Roze haljine vrlo često stoje zaboravljene u ormarima. Nakon nekoliko godina nemoguće je više stati u njih. Prinčevi s vremenom očelave, a s kosom nestanu i bijeli konji i svaki drugi osjećaj za romantiku. Svaki bal podrazumijeva i trenutak kada će nastupiti ponoć.

dinastije. Svi se naravno nadaju nasljedniku, niko ni ne zamišlja drugačiji scenarij. Svekrvini upiti su prihvatljivi jednom ili dva puta – princeza na zrnu graška to nekako i proguta, ali treći put već joj je izvukla živce. I onda se ona usudi i odbrusi. Pusti jezik. Kaže joj da ona sada neće. Hoće da položi pravosudni. Ili da magistrira, nije bitno. Napetosti i potencijalne razmirice će pod tepih čim nasljednik bude na putu. Pa dobro, ako se dogodi

ono nezamislivo – i to je u redu. Jasno je da će drugo biti zasigurno muško. I onda su fine familije najčešće opet one stare i sve je opet jako fino, divno i krasno. Ali ne zadugo.

Što bi bilo jednostavno, kada može komplikovano.

Naime, došlo je vrijeme da se princeza vrati na posao. E, sad je veliko pitanje – ko će da čuva nasljednika? Njegova ili njena mama? Eh, tu već ponovo polako rastu tenzije. Kuha li se kuha. Koja nana bolje čuva dijete? Koju nanu dijete više voli? Djedovi su tu manje-više irelevantni faktori. Tako je s tim kuhanjem. Kad se kuha, onda se baš i zakuha. Nema tu kraja. Jedan problem se zataška, drugi se otkrije. I tako unedogled. Živi se po principu – što bi bilo jednostavno, kad može u obilju stereotipa.

Šalu na stranu, istina je da princeze s početka ove priče vrlo rijetko dobivaju titule kraljice. Roze haljine vrlo često stoje zaboravljene

u ormarima. Nakon nekoliko godina nemoguće je više stati u njih. Prinčevi s vremenom očelave, a s kosom nestanu i bijeli konji i svaki drugi osjećaj za romantiku. Svaki bal podrazumijeva i trenutak kada će nastupiti ponoć. A svi znamo da nakon ponoći blještave haljine postaju prnje, kočije bundeve, a prelijepi konji miševi.

Umjesto zaključka

Da li je za ljubav neophodna publika? Da li snahe po nepisanom pravilu trebaju mrziti svekrve, a zetovi punice? Zašto je važno znati da li je još uvijek nerođena beba dječak ili djevojčica? Da li je to uistinu zbog kupovine plavih odnosno rozih gegica? Da li je moguće razmišljati o bračnoj zajednici i neprestano ne upadati u zamke iznevjerenih očekivanja? Da li je dobra ideja ne vezati brak tako čvrsto za Dan D, raskošne odore i broj zvanica, već se fokusirati na ono što će uslijediti poslije? Zašto u bajkama uporno taj dio izostaje?

Ukratko, da li je moguće početi živjeti vlastite živote, a ne živjeti neprestano tuđa očekivanja i potrebe – igrati zadane uloge utemeljene na ispraznim stereotipima i predrasudama? U konačnici, da li je došlo vrijeme da princeze i roze haljine jednom i zauvijek izađu iz mode?

Odgovora je mnogo i neka svako od nas ispiše vlastiti...

Kuća ide malome. Zna se da muško treba naslijediti imovinu i brinuti o roditeljima.

Zašto to? Pa oboje su tvoja djeca! Što je kćerka manje vrijedna?

A šta kad se uda i uzme muževo prezime? Neće mi valjati neki ljudi drugog prezimena u mojoj kući živjeti?

Mного godina kasnije...

Hajde, bit će ti super ovdje! Sve tvoji vršnjaci...

Ja sam mislio da ćeš me ti pazit...

STARČAKI DOM

Preživjet ćeš. Govorim iz iskustva.

Zamisi šta mi je tvoj brat uradio! Poslao me u starački dom! Moj sin me istjerao iz moje kuće... Znaš li ti kako se ja osjećam?

NASLEDSTVO

BAUK
FEMBAUK

DOK NAS SMRT NE RASTAVI

**Melika
Šahinović**

Pretpostavljam da si i ti jedna od onih djevojaka čiji se odgoj i vaspitanje manje-više nisu razlikovali od odgoja i vaspitanja tvojih vršnjakinja. Prve lekcije su da moraš biti poštena, vrijedna, da brineš o svojoj porodici, poštuješ starije itd. Kad dođe do udaje, tek ti onda ništa nije jasno. Jedni pričaju jedno, drugi drugo, svi bi nešto pametno da kažu o pravim vrijednostima, mužu, djeci, porodici. Savjeti su različiti, a najviše je onih tradicionalnih i patrijarhalnih: kad se budeš udavala, moraš dobro razmisliti da li je on muškarac tvog života, moraš ga poštovati i slušati, brinuti o djeci i čuvati svoju porodicu. A onda upozorenja: pazi da svijet nešto loše ne kaže; pazi da te ko ne čuje kada se s njim posvađaš; pa i ako kad zgriješi ti šuti, proći će ga – napravi kafu i porazgovarajte pa nastavi dalje; ako se ljuti ima pravo, on je glava porodice; imaš djecu moraš za njih živjeti; a ne dao Bog rastave, raspuštenica, djeca rastavljenih roditelja... Dok bi neki drugi, vjerovatno roditelji, govorili o važnostima školovanja, finansijskoj samostalnosti, podsjećanju na vlastite vrijednosti i uzajamnom

Radi kao

projekt koordinatorica u TPO Fondaciji Sarajevo, koja djeluje u okviru projekata ljudskih prava i izgradnje mira, te osnaživanja mladih i žena kroz akademsko i aktivističko djelovanje s ciljem unapređenja razvoja demokratskog civilnog društva. 2010. godine je završila studij na smjeru Međunarodni odnosi na Internacionalnom Univerzitetu Sarajevo, a trenutno radi na magistarskom radu posvećenom primjeni i praksi UN CEDAW konvencije u BiH. Njena posebna interesovanja su međunarodno pravo i diplomatija te analize vanjske politike i međunarodnih organizacija. U nevladinom sektoru je volontirala još od ranih studentskih dana, na čijem polju i namjerava nastaviti djelovati. Tokom njenog rada i djelovanja, poseban fokus je usmjeren na podršku mladima u bh. društvu kroz neformalno obrazovanje, te ekonomsko i političko osnaživanje.

poštivanju, zajedničkoj imovini itd. Da li to govore iz njihove ljubavi i privrženosti prema tebi ili iz nekih vlastitih grešaka ili iskustva – ni sama ne znaš u tom trenutku.

A tebi i dalje ništa nije jasno, pa se misliš zašto spominju svađe i razvod a još se nisi ni udala, pa ti se ne planiraš razvesti – kakve

Da sistem nije olakšavajući govori činjenica da žene koje se razvode od svojih muževa ili partnera godinama čekaju na svoju imovinu a samim tim i na jedno od uskraćenih ljudskih prava – neometano korištenje svoje imovine. Žene, kojima u većini slučajeva sud povjerava djecu na daljnji odgoj i vaspitanje nakon razvoda, tek započinju borbu za nešto što njima i njihovoj djeci već pripada.

gluposti, ti i tvoj budući muž ste stvoreni jedno za drugo, volite se najviše na svijetu i nikada se nećete posvađati. Još spominju imovinu, da se tvoje ime uvede u imovinsku knjigu – kakav smor i dosadna administracija!

Govoreći iz današnje perspektive, trebali bismo reći da smo se pomakli s mrtve tačke po pitanju efikasnijeg rješavanja imovinskog pitanja nakon razvoda, ali bh. društvo, odnosno u većini slučajeva žene, i dalje godinama muku muče s rješavanjem podjele

imovine. Da sistem nije olakšavajući govori činjenica da žene koje se razvode od svojih muževa ili partnera godinama čekaju na svoju imovinu a samim tim i na jedno od uskraćenih ljudskih prava – neometano korištenje svoje imovine. Žene, kojima u većini slučajeva sud povjerava djecu na daljnji odgoj i vaspitanje nakon razvoda, tek započinju borbu za nešto što njima i njihovoj djeci već pripada. „*Kako dosadna emisija na TV-u, ovo treba samo onome ko se vjenčao iz interesa a ne iz ljubavi*“, govori Jasna dok upisuje u planer nova imena koja se trebaju uvrstiti u pozivnice za njeno vjenčanje iz snova. „*Sve je došlo na svoje – postala sam magistrica arhitekture, dobila posao, dogovorila sam se s Adnanom da oboje podignemo kredit i kupimo stan u kojem ćemo živjeti, planiram imati dvoje djece i živjeti sretno...*“

Jasna se udala, s mužem je kupila stan, već čeka prvo dijete. Pozvani su u kancelariju kod notarke da završe svu papirologiju u vezi sa stanom. Gospođa ih je ukratko upoznala s pravima i procedurom, govoreći da se parovima nudi mogućnost sklapanja bračnog ili predbračnog ugovora, te daje mogućnost navođenja oba imena u imovinsku knjigu čime bi i Jasna i Adnan bili vlasnici navedenog stana 1/2. „Još da me proglase „sponzorušom“ i da Adnan posumnja u moju ljubav“, nije se Jasni dalo o tome razmišljati, dok Adnan nije obraćao pažnju na to. „Zašto parčati imovinu i komplicirati se s administracijom, neka se stan vodi na jedno, na Adnanovo ime. Sve moje je njegovo, a njegovo moje, čemu tolika formalnost“, zaključili su oboje.

Zakon iz 2005. godine jasno kaže da imovina zajednički stečena u braku ili izvanbračnoj zajednici može biti upisana u imovinsku knjigu na jedno ime samo ako su oba supružnika saglasna. Ako se imovina upiše na oba imena onda se u slučaju razvoda dijeli na jednake dijelove među supružnicima. Ali ko misli na saglasnost dok ljubav cvjeta?

Zakon iz 2005. godine jasno kaže da imovina zajednički stečena u braku ili izvanbračnoj zajednici može biti upisana u imovinsku knjigu na jedno ime samo ako su oba supružnika saglasna. Ako se imovina upiše na oba imena onda se u slučaju razvoda dijeli na jednake dijelove među supružnicima. Ali ko misli na saglasnost dok ljubav cvjeta?

Adnan ne dolazi kući po par dana s izgovorom da je na službenom putu, očito je da vodi drugi život, čak ni s djecom ne provodi vrijeme. Jasni je sve postalo jasno. Provlače joj se riječi u glavi koje je nekad davno čula ili pročitala: svađe, razvod, imovina, ugovor... „Ljubavi više nema i s tim se moram pomiriti, razvod je

izlaz iz ovog pakla za mene i djecu. Adnan će pristati jer već ima drugi život." Smogla je hrabrosti povjeriti se prijateljici koja se prije par godina razvela – zna da je muku mučila godinama dok se nije razvela. Ona joj je pojasnila da se danas imovina dijeli samo ukoliko muškarac dobrovoljno pristane na podjelu tokom brakorazvodne parnice te u omjeru s kojim se on složi, rijetko u zakonskim okvirima.

Vrijednosti, trud i život uloženi u izgradnju porodice i odgoj djece, koji najvećim dijelom pripada ženi, sada postaje bezvrijedan ulog jer je materijalna strana najbitnija karika i ona je pod muškom glavom.

Jasna dolazi do novog koraka, priprema se za razgovor sa sada već bivšim kako bi sve riješili što prije – po principu tebi tvoje a meni moje, zaželjeli jedno drugom sreću i nastavili svoje živote. Na putu od razočarenja u ljubav, kajanja za nepotpisanim predbračnim ili bračnim

ugovorom, do nepostizanja sporazuma u vezi s podjelom imovine, sada je u fazi kalkulacije ko je više radio i zarađivao. Računice se ne slažu pa je teško doći do sporazuma. Vrijednosti, trud i život uloženi u izgradnju porodice i odgoj djece, koji najvećim dijelom pripada ženi, sada postaje bezvrijedan ulog jer je materijalna strana najbitnija karika i ona je pod muškom glavom. Adnan nije pristao na sporazumni dogovor podjele imovine. Ne želi da dijeli stečenu imovinu jer smatra da je Jasna zarađivala manje i da nema pravo na polovicu zajedničke imovine.

A onda dolazi na sud. Porodični zakon u oba bh. entiteta ne tretira podjelu stečevine u brakorazvodnom postupku, već se to rješava zasebnom tužbom tek nakon razvoda ili prekida vanbračne zajednice, koja je u trajanju iznad tri godine zakonski izjednačena s bračnom. Ovu tužbu u većini slučajeva pokreće ko drugi nego žena, majka, Jasna. I nakon prikupljanja potrebne dokumentacije, prolaženja kroz mukotrpnu administraciju u cilju postizanja razvoda i okončanja brakorazvodne parnice, tu njene muke tek nastaju.

Jasna tuži bivšeg muža i oca njene djece za nešto što joj već pripada. Nova tužba zahtijeva novi postupak, novu dokumentaciju, iznimna finansijska sredstva a uključuje usluge advokata, sudske troškove, svjedočenja, troškove sudskih vještaka itd. Da stvar bude gora, takvi procesi iziskuju nepredvidivu duljinu trajanja. Upravo Jasnin spor pred Općinskim sudom u Sarajevu traje skoro osam godina, a do pravomoćne presude će proći još vremena! Pored toga što je Jasna već razvedena, sada je još i više ponižena, istjerana iz svog doma, zabranjuje joj se koristiti ono što joj pripada.

Sada se Jasna pita zašto se u brakorazvodnoj parnici ne rješava i imovinski postupak te olakša administracija i skrate traume žene i djece kroz koje prolaze? Zašto se trenutnim zakonom i praksom u isto vrijeme uskraćuje jedno od osnovnih ljudskih prava i osnovnih sloboda Evropske konvencije

gdje se navodi da pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine? Zašto žene ne iskoriste zakone koji im se nude i smognu hrabrosti da naprave predbračni ili bračni ugovor te prekinu s „tabu“ temom i predrasudama? Zašto se školuju i rade, podižu kredite i grade kuće ako će njih i druge nekretnine stečene u braku ili izvanbračnoj zajednici doslovno pokloniti mužu ili partneru tokom njihovog zajedničkog života? Zašto su razvedene žene i njihova djeca izloženi društvenim predrasudama i zašto društvo već jednom ne počne mijenjati ove prakse?

Ostaje da čekamo i vidimo. Ili da se pokrenemo i uradimo nešto po tom pitanju. Sada. Odmah.

Zašto žene ne iskoriste zakone koji im se nude i smognu hrabrosti da naprave predbračni ili bračni ugovor te prekinu s „tabu“ temom i predrasudama? Zašto se školuju i rade, podižu kredite i grade kuće ako će njih i druge nekretnine stečene u braku ili izvanbračnoj zajednici doslovno pokloniti mužu ili partneru tokom njihovog zajedničkog života?

U TROLEJBUSU

BAUK FEMINAUK

Jučer u trolejbusu mi se neki manijak prislonio s leđa! Odvratno! Nikad ne znam šta uraditi u takvim situacijama.

Opustiš se i uživaš! Hehehe

3 dana kasnije...

Momak, nemaš kartu, napusti vozilo!

Hej! Sklanjaj ruke s mene, polomit ću te!

Ma samo se opusti i uživaj...

BEZ RAZUMIJEVANJA, POMOĆI I ZAŠTITE

**Radmila
Žigic**

„Pitala sam ja, ali oni kažu, prvo nađite posao pa onda nađite stan i sami se snalazite. Jednostavno ove države uopšte nema. Šta njih briga što sam ja imala problem s mužem koji je htio jednu večer da me ubije. Nemam se uopšte kome obratiti.“

Od 1998. godine radi na poslovima planiranja, istraživanja i menadžmenta u organizaciji žena „Lara“ u Bijeljini. Učestvovala je kao istraživačica i analitičarka u više istraživačkih projekata iz oblasti rodne ravnopravnosti u medijima („Rodno odgovorno izvještavanje u uslovima katastrofe“, „Žene u dnevnoj štampi BiH“), izbornom procesu („Žene u lokalnim izborima 2004.“), oblasti rodno budžetiranja („Preporuke i smjernice za uvođenje rodne perspektive u lokalne budžete u Bosni i Hercegovini“, Udruženje građana Vesta, Tuzla, 2008.) itd. Urednica je i koautorka više publikacija i istraživanja („Njen život poslije – Iskustva pomoći žrtvama trgovine ljudima u BiH i Republici Hrvatskoj“, 2010/11., „Žene u istoriji Semberije“, 2010/2012., „Mir sa ženskim licem“, 2014.). Diplomirala je na Odsjeku za novinarstvo Fakulteta političkih nauka u Beogradu, 1984. godine. Dvadeset godina je radila u medijima, kao novinarka i urednica.

Pred usvajanje Zakona o zaštiti od nasilja u Austriji, 1995. godine, jedna od osnivačica prve austrijske sigurne ženske kuće, Roza Logar, izjavila je: „Naš san je da jednog dana zatvorimo sve sigurne kuće, i ostavimo samo jednu koju ćemo otvoriti kao muzej, da žene mogu da dođu, vide i ne zaborave kako je teško bilo ženama koje su morale da se kriju od nasilnika i aktivistkinjama koje su stvarale ove kuće ni iz čega.“¹

Roza Logar, danas jedna od najpoznatijih evropskih ekspertkinja i aktivistkinja u oblasti prepoznavanja i borbe protiv rodno zasnovanog nasilja, još je daleko od ispunjenja svog sna od prije dvadeset godina. Žene i dalje moraju da se kriju od nasilnika, i u Austriji je trenutno svih 26 sigurnih kuća uglavnom puno.

Moja sagovornica s početka teksta ne sanja Rozin, nego trenutni austrijski san o punim sigurnim kućama, isto kao i ja koja sam sa svojim prijateljicama otvarala sigurnu kuću „ni iz čega“, 15 godina nakon grupe feministkinja iz Beča – okupljenih oko Roze Logar, čiji nam je rad bio inspiracija. Nadale smo se da otvaranjem sigurne kuće možemo da pomognemo ženama koje trpe nasilje i koje nemaju gdje da pobjegnu, zaštitimo ih i pomognemo da nastave život bez nasilja. Samo, u Bosni je drugačije. Ovdje je potrebno prvo otvarati zaključanu svjesnost ili, narodski rečeno, otvarati umove. Na engleskom to ljepše zvuči – *open your mind*. U Bosni ne daju ženama ni da bježe od nasilja. Zato je ovo tekst s minimumom akademskih izvora i statističkih podataka, ilustrovan nizom crtica koje su se meni i mojim kolegicama urezale u sjećanje iz rada sa ženama žrtvama nasilja.

Ljubav, nož i tata

„Strpi se, vidiš da i kola hoće da ti kupi. Tuče te, pa šta ćeš, muško je to. I mene je moj tukao pa sam izdržala“, kaže socijalna radnica Centra za socijalni rad mladoj plavokosoj ženi lica plavog od modrica, koja uplašeno sjedi na drvenoj, izgrebanoj stolici preko puta nje. „A ti, šta si uradila? Našla si da bježiš u sigurnu kuću, hoćeš brak da ti propadne?!“

Mjesec dana kasnije, socijalna radnica Sigurne kuće, blijeda i šokirana, gleda u kolegicu iz Centra za socijalni rad koja bijesno baca papir o sporazumu o povjeri djece na stol:

„Šta je ovo? Ona ide u Austriju i ostavlja mu djecu! Kakva je to majka? Brak ste ženi upropastile! Rasturile porodicu! Da li ste vi normalne? Onakav muž!“

„Nož je potegnuo na nju, priznao je i u policiji“, pokušava da objasni zbunjena jedna socijalna radnica drugoj očiglednu situaciju nasilja.

„Laže! On je to rekao samo da ona ne bi ispala lažljivica pred policijom i zato što je voli! Šta će sad jedan čovjek s dvoje djece, a

ona digla rep da ide u Austriju?!”

„To je samo privremeno, dok mi brat ne nađe posao. Djeca će doći kod mene da žive“, pokušava da pojasni, sada uredna i smirenija plavokosa žena.

„Kakav brat, ljubavnik tebi traži posao, znam ja. Zbog toga si batine i dobila. A sad i djecu ćeš da mu odvedeš.“

Žena uzima papir i napušta kancelariju praćena socijalnom radnicom Sigurne kuće. Kad su sjele u kola, počinje da plače: „Kako god uradila, ja nevaljam“, kaže gledajući u prazno. Socijalna radnica Sigurne kuće, već smirena, tješi je: „Pa, na kraju ti je bar priznala da si dobila batine, što nije htjela ni kad si bila u modricama.“ „Da, koje sam, po njoj, zaslužila?“, s gorčinom doda mlada plavokosa žena prije nego što su upalile kola i odvezle se dalje od jednog od bastiona patrijahata na Balkanu – Centra za socijalni rad.

Nije ona za Sigurnu kuću

U Bosni i Hercegovini je osam ženskih nevladinih organizacija³, uz velike napore i ni iz čega, slično kao nekada Roza Logar i njene prijateljice, otvorilo sigurne kuće za žene i djecu žrtve nasilja.

Prvih godina, većina je sigurnih kuća bila puna.⁴ Posljednjih godina, žrtava je sve manje, otkako je država „ozbiljnije“ krenula da uređuje oblast nasilja u porodici.⁵

Stanje finansijske stabilnosti sigurnih kuća i u Federaciji BiH je alarmantno jer država odbija da finansira potrebu žena da „pobjegnu“ iz situacije nasilja u porodici. Muškarcu pripada kuća pa ne može da bude istjeran, a para za žene kojima „smeta“ nasilje nema. Krug se zatvara.

„Utvrđivanjem činjenica došli smo do zaključka je N. N. bila izložena nasilju od strane sina čemu je prethodila verbalna svađa zbog već poremećenih porodičnih odnosa. Kako u okviru porodičnog imanja postoji i pomoćni objekat u koji N. N. može da se skloni i izbjegava verbalne duele sa sinom, zaključujemo da nema

osnova za izdavanjem rješenja za njen boravak u sigurnoj kući, te se stoga zahtjev imenovane za izdavanje posebne mjere podrške zbrinjavanja u sigurnu kuću, odbija kao neosnovan...“⁶

„Imenovana je samovoljno napustila porodičnu kuću i odvela djecu od oca, navodno zato što su i ona i djeca bili izloženi nasilju. Kako smo provjerom na terenu utvrdili da je suprug imenovane i otac djece jedini koji u toj porodici privređuje i doprinosi izdržavanju porodice, zahtjev za smještaj nje i djece u sigurnu kuću je samovoljan čin i neosnovano je ispitivanje nasilja, te se isti i odbija...“⁷

Nije satira iako bi bilo dobro da jest; to su parafrazirani odgovori centara za socijalni rad na zahtjeve žena za smještaj u sigurne kuće od kojih su neki završili i kod Ombudsmena BiH i kvalifikovani kao povreda ljudskih prava žrtava⁸. Preciznosti radi, ovo su inserti iz prakse centara za socijalni rad u Republici Srpskoj, ali stanje finansijske stabilnosti sigurnih kuća i u Federaciji BiH je alarmantno jer država odbija da finansira potrebu žena da „pobjegnu“ iz situacije nasilja u porodici. Muškarcu pripada kuća pa ne može da bude istjeran, a para za žene kojima „smeta“ nasilje nema. Krug se zatvara.

Prema Studiji rasprostranjenosti nasilja u porodici koja je 2012. godine objavljena u BiH, oko 47 % žena se izjasnilo da je tokom svog života bilo izloženo nekom od oblika nasilja – psihičkom, fizičkom, ekonomskom ili seksualnom. Da trenutno živi u nekoj situaciji nasilja, tokom istraživanja, izjasnilo se oko 11 % žena starijih od 18 godina. Godišnje, prema evidencijama policijskih službi, nasilje u BiH prijavi oko 2.000 žena⁹, dakle ni 1 % posto od procijenjenog broja žrtava. Zato je za žene BiH, stanje u Austriji san u koji nikako da zakoračimo, da nasilnici idu na ulicu ili bar žene u sigurne kuće.

- 1 Mladenović, Lepa. *SIGURNA ŽENSKA KUĆA*, Beč, 1996. Dostupno na: http://www.womenngo.org.rs/sajt/sajt/izdanja/feministicke_sveske/Fs_s5/bec.html, (20.06.2015.)
- 2 Iz dosijea Žrtve nasilja u porodici, korisnice Sigurne kuće Fondacije „Lara“. Svi lični podaci su izbrisani u cilju zaštite privatnosti štice žene.
- 3 Sigurne kuće u BiH nalaze se u: Bihać (Žene sa Une), Banja Luka (Fondacija „Udružene žene“), Modriča (UG „Budućnost“), Bijeljina (Fondacija „Lara“), Tuzla (Viva žene), Sarajevo (Fondacija lokalne demokratije), Zenica („Medica“), Mostar („Žena BiH“ i Caritas)
- 4 Od 2007. do 2012. godine u dvije sigurne kuće u Republici Srpskoj smješteno je 688 žena i 851 dijete. Tokom 2014. godine u 3 sigurne kuće u ovom entitetu centri za socijalni rad odobrili su boravak za 32 žrtve nasilja u porodici, 21 ženu i 11 djece. Izvori podataka: Džender centar Republike Srpske i Ministarstvo porodice, omladine i sporta, dostupno na: http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/centri/gendercentarrs/Pages/Borba_protiv_rodno_zasnovanog_nasilja_ukljucujuci_i_nasilje_u_porodici.aspx, <http://www.vladars.net/sr-SP-Cyrl/Vlada/Ministarstva/mpos/oPorodica/Pages/Splash.aspx#collapsible1>
Podatke o broju žena i djece koje su boravile u sigurnim kućama u Federaciji BiH nije bilo moguće pronaći.
- 5 Novim Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici iz 2012. godine (Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 102/12), propisana je isključiva nadležnost centara za socijalni rad u odobranju zbrinjavanja žrtava nasilja u sigurne kuće. Ranijim zakonom, i policija je imala mogućnost da smjesti žrtvu u sigurnu kuću.
- 6 Iz arhive Sigurne kuće u Bijeljini. Izbrisani su ili izmijenjeni podaci koji ukazuju na identitet žrtve.
- 7 Isto.
- 8 Preporuka u vezi sa žalbom Organizacije žena „Lara“, Ured ombudsmena za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, P-79/14
- 9 Objedinjenih podataka o prijavi nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini nema. Broj od oko 2.000 žena dobijen je kao prosječan rezultat sabiranjem broja pokrenutih krivičnih istraga za nasilje u porodici u Republici Srpskoj i Federaciji BiH i broja pokrenutih prekršajnih postupaka u Republici Srpskoj u posljednje tri godine.

BAUK FEMINAUK

PLAVUŠA ZA VOLANOM

Jesi li čula onaj vic:
Kako se zove plavuša
za volanom?

Zove se vozačica,
a osoba koja priča takve
viseve - šovinista!

CRTICE IZ SVAKODNEVNOG ŽIVOTA

**Zlatan
Delić**

Životne nužde

Kao što znamo, naša društva su po mnogim segmentima podijeljena, a jedan od takvih segmenata je svakako podjela toaleta prema spolu/rodu koja se smatra posve normalnom, svakodnevnom, naučenom. Zbog toga se smatra da je izrazito sramotno kad muškarci koriste ženski a žene muški wc i takve se situacije nerijetko doživljavaju krajnje uznemirujućima. Međutim, kada neka osoba prekrši to pravilo i uđe u wc koji nije namijenjen osobama njenoga spola, postoji velika mogućnost da većina ljudi u određenom kafiću, restoranu ili u javnom wc-u bez ikakve pretencioznosti osudi tu osobu svojim šikanirajućim pogledom, gestovima tijela, komentarima „Bože sačuvaj“, negodovanjem uz standardno „...cccc...“, ili pak da vrlo otvoreno i bez imalo ustručavanja možda i napadne tog muškarca ili ženu. Upravo zbog toga trebamo uvijek imati na umu da ne postoje muški ili ženski odjevni predmeti, poslovi, frizure, boje ili toaleti, nego smo im mi dali takva značenja jer cipele, boje, auta, frizure, torbe ili toaleti nemaju spol ili rod – mi smo ih tako imenovali. Ako žena koristi muški toalet, za nju se može pomisliti da brije bradu ili ima Adamovu jabučicu dok se muškarca koji koristi

Rođen je 1987.

godine u Tuzli gdje je završio studij književnosti (svjetska i južnoslavenska) i b/h/s jezika na Filozofskom fakultetu. Magistrirao je na Odsjeku za rodne studije Centra za interdisciplinarnu postdiplomske studije, Univerziteta u Sarajevu. Autor je knjige „Turbo-folk zvijezda (konstruiranje ženskog subjekta u pjesmama/tekstovima Lepe Brene, Svetlane Cece Ražnatović, Severine Vučković i Jelene Karleuše)“. Član je redakcije časopisa za feminističke i rodne teorije, kritiku i društvena pitanja Patchwork i godišnjaka Muzeja književnosti i pozorišne umjetnosti BiH Baština.

Bavi se pitanjima subjektiviteta, književnom i feminističkom teorijom, rodnim i kulturalnim studijama. Živi i radi u Sarajevu.

ženski toalet može okarakterizirati kao homoseksualca uz podrugljiva dobacivanja – „vidi onog šonje“ – jer u društvu postoji predrasuda da valjda gay muškarci koriste ženski wc. Ali to su samo predrasude koje imaju cilj ponižavanje te osobe, kao što su npr. bile predrasude da žene nisu dovoljno pametne i sposobne da bi se obrazovale pa im se nije dozvoljavalo da idu u školu ili na fakultet, ili kao što je svojevremeno postojala predrasuda da se muškarci koji nisu bogati ne trebaju školovati jer im se mozak nije dovoljno razvio. Danas mi znamo da takvo što nije tačno i da je to bila glupost. Stoga bi možda alternativno rješenje za ovakav problem bio unisex toalet, ne samo zbog toga da bi ta društva bila manje podijeljena za muškarce i žene, nego zbog toga što postoje osobe čije se spolne i rodne karakteristike ne uklapaju u standardna razumijevanja muškog ili ženskog spola. To su interspolne osobe koje se rađaju sa spolnim karakteristikama oba spola i one žive, rade, obrazuju se i postoje među nama mada su veoma stigmatizirane u našem društvu punom predrasuda, tako da bi postojanje zajedničkog unisex toaleta u nekom lokalu njima život učinilo lakšim, a naše društvo bi postalo mnogo ravnopravnije za sve nas. Stoga, trebamo uvijek imati na umu kad uđemo u neki javni wc, da je i sam wc noviji izum. A unisex toalet već postoji u našim domovima, njega dijelimo s članovima porodice koji nisu našeg spola. Uvijek trebamo znati: naša su društva podijeljena – ali i muškarci i žene imaju iste fiziološke potrebe! Sljedeći put kad budemo pred vratima nekog javnog wc-a možemo ujedno i zamisliti društvo u kojem ljudi znaju da neki natpis i život nisu isto.

Naša tijela, naša odluka

Kultovi ljepote izravno određuju kako treba izgledati žena a kako muškarac, odnosno šta je to što je „ženstveno“ ili „muževno“. Pojmovi „ženstveno“ i „muževno“ nisu prirodne pojave u društvu nego smo im mi dali značenja, oprirodnilo ih i učinili najnormalnijim segmentima društva pa nam je tako dlakavost

na ženskom tijelu neprihvatljiva, odvratna, degutantna i izrazito čudna dok je na muškarcu posve normalna, uobičajena i smatra se čak i poželjnom. Dlakavost je, kao što znamo, odlika svih ljudi bez obzira na njihov spol, rasu, naciju ili dio svijeta u kojem žive, samo što je pola ljudske populacije koju čine žene primorano uklanjati svoju dlakavost. Svaka vrsta odstupanja od tog pravila se smatra gotovo pa nenormalnom pojavom, jer žena koja ne uklanja svoje dlake i još pri tome javno pokazuje svoju „dlakavost“ vrlo često može biti žrtva različitih verbalnih napada (ponekad i fizičkih, zavisi u kakvoj se situaciji nađe).

Muškarci, s druge strane, mogu donijeti odluku da obriju dlake ispod pazuha ili čak dlake na nogama (ne nužno za sportove koji to zahtijevaju) a da ih okolina ne osudi na način na koji osuđuje ženu. Svakako da će i muškarac biti predmet mogućih ismijavanja, ali nikada kao žena koja odluči da ne ukloni dlake na svojim nogama. Brijanje i otklanjanje tragova dlakavosti treba ženama i muškarcima biti ostavljeno kao mogućnost izbora o vlastitom tijelu jer niko ne može odlučivati o našim tijelima osim nas samih i niko nema pravo da naše vlastite izbore ismijava ili ih

Svjesno ili ne, svi zajedno svjedočimo koliko se prehrambena i farmaceutska industrija, kao i industrija zabave, koriste ženskim tijelom u profitne svrhe. Žene su neprestano izložene najnovijim metodama mršavljenja i kozmetičkim poduhvatima, najnovijim dostignućima estetske hirurgije i neprestanim napadima stranih modnih industrija – skoro pa je i nemoguće umaći takvim napadima.

dovodi u pitanje. Zato je važno da se prisjetimo da je u pitanju samo dlaka, a ne naš ukupni identitet, ljepota ili prihvatljivost u društvu. Na ljudskom tijelu nema ništa čega bi se trebalo stidjeti. Naša tijela su naša odluka.

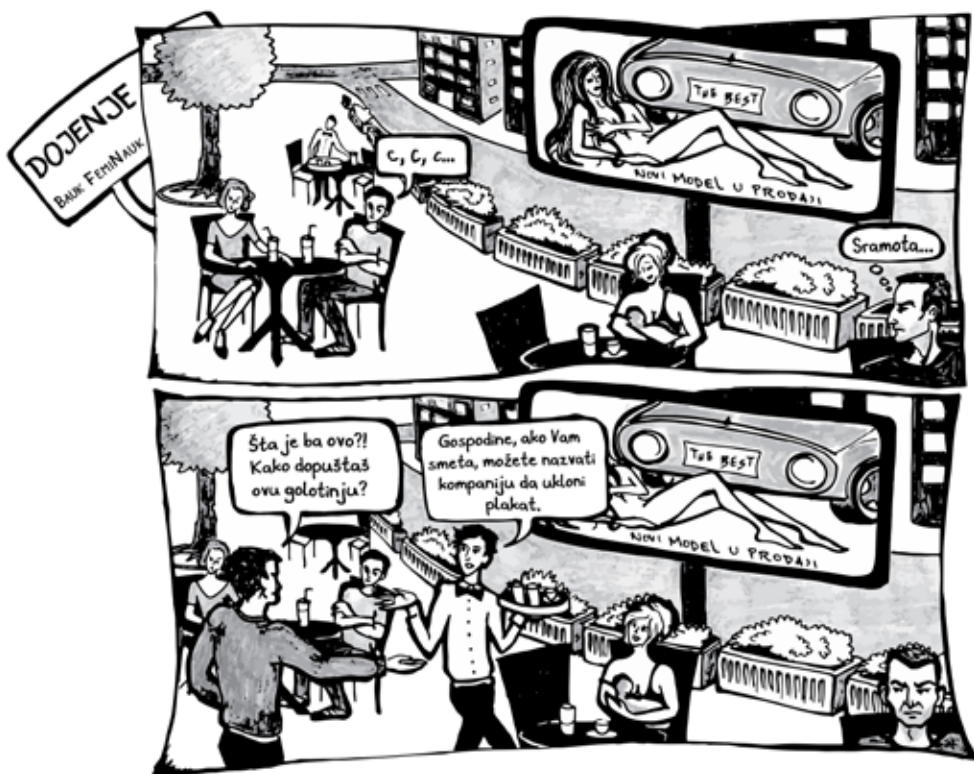
Bebin obrok

Magazini, reklamni bilbordi, televizija, filmovi i gotovo svi mediji su prepuni fotki žena u izazovnim pozama s ciljem da seksualno privuku muškarce.

Takve fotke muškaraca postoje, ali su mnogo rjeđe. Tako se od žena očekuje da cijeli život imaju 10 do 20 kilograma manje, baš u skladu s modelima na bilbordima pomoću kojih kompanije, čiji su vlasnici većinom muškarci, zarađuju ogromne pare. Svjesno ili ne, svi zajedno svjedočimo koliko se prehrambena i farmaceutska industrija, kao i industrija zabave, koriste ženskim tijelom u profitne svrhe. Žene su neprestano izložene najnovijim metodama mršavljenja i kozmetičkim poduhvatima, najnovijim dostignućima estetske hirurgije i neprestanim napadima stranih modnih industrija –

skoro pa je i nemoguće umaći takvim napadima.

Muškarci, za razliku od žena, u većini slučajeva smatraju da su njihova tijela ok. Naravno da postoje ideali muškog mišićavog tijela, ali društvo lakše podnosi muškarca s viškom kilograma, loše odjevenog, neobrijanog ili zapuštenog. S druge strane, postoji nešto što se zove majčinstvo – i ono se često nameće kao nezaobilazna uloga u ženinu životu pa se ona žena koja može imati djecu a ne želi smatra osobom koja je nesenzitivna, egoistična itd. Tako npr. ako ja kao muškarac imam djecu i staram se o njima, okolina će me pohvaliti da sam izvanredan roditelj, čak i ako sam jako površan; ako imam djecu i ne staram se o njima,

moja muškost neće biti dovedena u pitanje; ako imam djecu i bavim se svojom karijerom, niko neće pomisliti da sam sebičan jer ne ostajem kod kuće; ako sam u braku ili u stalnoj vezi i moja supruga ili partnerica i ja odlučimo žrtvovati vlastite karijere i

ostati kod kuće brinuti se o djetetu, u najvećem broju slučajeva to će biti njena karijera, čak i kad ona ima bolje plaćen posao. Međutim, iako je majčinstvo jedna od temeljnih identitarnih prepoznatljivosti žena diljem svijeta, dojenje djeteta na javnom mjestu se smatra izrazito uznemirujućim i nepristojnim. Nasuprot tome, gole ženske grudi s bilborda nas vrebaju sa svih strana i većini ljudi to uopće ne smeta.

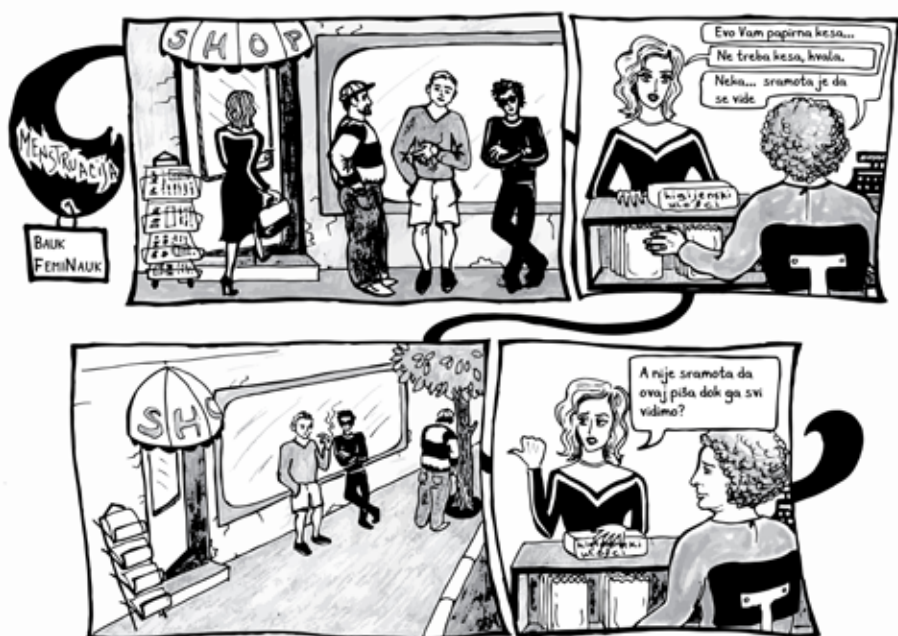
Prije nego prigrlimo neki od ovih društvenih duplih standarda i bez obzira da li je nekome od nas pokazivanje ženskih grudi u javnosti tabu ili ne, ipak imajmo na umu da kada slučajno prisustvujemo situaciji u kojoj majka doji na javnom mjestu u pitanju je samo i isključivo bebin obrok!

Oni dani u mjesecu

Menstruacija predstavlja jedan od najvećih tabua u mnogim društvima oko kojeg se vezuju mnogi mitovi i zablude koje su ništa drugo do jedan od mehanizama pomoću kojih se žene karakteriziraju kao manje sposobne u odnosu na muškarce. Menstruacija se često koristi kao metoda pomoću koje društvo omalovažava ženu predstavljajući je kao emotivno nestabilnu ličnost te je uzima kao razlog za promjene ponašanja kod žene. Muškarci koji također u toku samo jednog dana promijene nekoliko raspoloženja ne moraju brinuti o tome da će ih društvo obezvrijediti na osnovu fizioloških karakteristika njihova spola, dok za žene ne važe ista pravila. Drugim riječima, ako moj dan, sedmica, mjesec ili pak godina krenu lošim tokom, društvo neće nikada koristiti neku moju fiziološku odliku kao razlog za promjene u mom ponašanju. Moja sposobnost donošenja odluka i moji opći poslovni kapaciteti nikada neće biti dovođeni u pitanje zbog određenih perioda u mjesecu. Moj šef nikada neće uzimati fiziološku odliku moga spola kao objašnjenje za moju osobnost niti će me smatrati emotivnom osobom koja ne zna kontrolirati vlastito ponašanje jer sam muškarac. Ovakve iste situacije se, kad

je žena u pitanju, uvijek pojašnjavaju tako što se za promjene u ponašanju žena „okrivi“ menstruacija. Iako menstrualni ciklus sam po sebi može biti vrlo nelagodan i problematičan, većina žena ima odnos prema menstruaciji kao prema najobičnijem fiziološkom svojstvu ljudskog organizma, što je posve logično.

Iako je menstruacija uobičajena pojava u ljudskom organizmu, ona se koristi kao element diskriminiranja žena unutar leaderskih pozicija u društvu jer se smatra da će žene upravo zbog „onih dana u mjesecu“ donijeti neuračunljive i neracionalne odluke

na tim funkcijama. Muškarci ulažu mnogo vremena i truda u uvjeravanje žena da ženske odluke nisu logične, racionalne ni objektivne. To nerijetko čine na veoma emotivne načine! Najveća greška koju mogu počinuti i žene i muškarci jest da prihvate ove stereotipe i zaista povjeruju u to kako je menstrualna krv i menstruacija neka vrsta „opasnosti“ i ozbiljan razlog zbog kojeg se žena treba stidjeti vlastitog tijela.

Napomena za djevojke: sljedeći put kad se iz dna duše prepadneš „da ti nije prošlo“, sjeti se da je menstrualna krv najnormalnija stvar na svijetu. Neka se pola čovječanstva navikne na tvoje reproduktivne organe. Zamisli – žene se danas menstruacije djelimično stide, ali prije samo nekoliko stoljeća zbog „onih dana“ bi ih zatvarali i izolovali od cjelokupne zajednice! Za samo nekoliko desetljeća žene su u jednom dijelu svijeta postigle ono što se nekada činilo nemoguće!

Stereotipi i činjenice o plavušastim vicevima

Među najpopularnijim i najzastupljenijim vicevima u mnogim kulturama su svakako vicevi o plavušama, te se oko plavokose osobe ženskog spola vrte različiti mitovi koji u najvećem broju opisa žele plavokose žene prikazati glupima. Zanimljiva činjenica

Takvi stereotipi su izazvali niz problema koji se odnose na duple standarde u društvu i licemjerman odnos prema plavokosim ženama – čini se da u skladu s takvim standardima žena ne može biti u isto vrijeme seksipilna, lijepa, dobro odjevena, našminkana, obrazovana i pametna. Stereotipi ove vrste se svakako ne odnose samo na plavokose žene nego na „lijepu i dotjeranu“ žene općenito.

je da iako ih se prikazuje glupima, u isto vrijeme ih se prikazuje i kao izrazito seksipilnim i poželjnim za muške fantazije. Samo je dovoljno da razgledamo bilborde po gradu i vidimo da je većina modela na reklamama plave kose. Tako su plavuše uvijek lijepe, dobre, naivne i seksipilne – sjetimo se samo Barbie lutkice – izvorna i najpoznatija Barbie je plavuša. Plavuše se u pravilu najčešće prikazuju razgolićene i kao infantilizirana bića nesposobna su ozbiljan razgovor, čija je

jedina funkcija da zabavi i pošalje poruku da je život lijep i veseo i kako je zapravo super biti glup(a). Takvi stereotipi su izazvali niz problema koji se odnose na duple standarde u društvu i licemjerman odnos prema plavokosim ženama – čini se da u skladu s takvim

standardima žena ne može biti u isto vrijeme seksipilna, lijepa, dobro odjevena, našminkana, obrazovana i pametna. Stereotipi ove vrste se svakako ne odnose samo na plavokose žene nego na „lijepa i dotjerana“ žene općenito. Obratna situacija nikada nije bila ustaljeno mišljenje u društvu na osnovu kojeg se smatra da je zgodni, dobro odjeveni plavokosi muškarac obavezno glup i infantiln. Naprotiv, taj isti muškarac će biti okarakteriziran kao biznismen koji ima dosta novca i vozi dobro auto, dok za istu takvu ženu koja se uz to i vozi u nekom dobrom autu ćemo pomisliti da se dobro udala ili naprosto želi da se dobro uda. Svaki je stereotip smislen samo i jedino u zamišljenom svijetu u kojem funkcionira. Ostaje pitanje jesmo li spremni žrtvovati našu inteligenciju i sposobnost odlučivanja i prepustiti se življenju isključivo u malim i ograničenim zamišljenim svjetovima?!

Opres! Muškarci u saobraćaju

Ukoliko sam nemaran dok vozim i pri tome sam muškarac, to nikada neće biti okarakterizirano kao generalna osobina moga spola/roda niti će neko dobaciti iz drugog auta ili s ulice: „Kako to voziš/parkiraš muška glavo!?“ Međutim, ženama se takvo što dešava svakodnevno bez obzira na to jesu li pogriješile ili ne. O sposobnostima žena kao vozačica postoje i vicevi, a ženine sposobnosti kao vozačice se čak koriste i kao metoda omalovažavanja tokom procesa učenja vožnje. Sigurno je većini nas poznata uzrečica: „Nemoj bolan tako držati volan, voziš kao žena.“

Iako je u društvima s izraženim patrijarhalnim vrijednostima uvriježeno mišljenje da su žene općenito loše vozačice u saobraćaju, ipak statistički podaci pokazuju da muškarci uzrokuju najviše prometnih nesreća. Svakako da ima i nesavjesnih ženskih vozačica, ali opće je poznato da je njihov broj u odnosu na muškarce gotovo pa zanemariv. Ipak, u društvu se i dalje većinom ismijavaju ženske sposobnosti u saobraćaju. Ironično, zar ne?

Svima je poznato koliko ste uspješni u Vašem poslu i koliki je tiraž Vaših novina.

Vi niste kao neke druge žene - podržite nas u našoj kampanji za promociju uspješnih, emancipiranih žena. Vaš uspjeh i liderstvo

trebaju biti uzor mnogim ženama.

Želim upravo nju na naslovnoj stranici!

Zašto ne bismo na naslovnoj imali sliku sa promocije žena liderica?

Ti vrlo dobro znaš da je novinski tiraž ono što mjeri uspjeh jedne novine!

Tiraž
Bauk
FemiNauk

**Dragana
Dardić**

ŽENE U OGLEDALU MEDIJA

„S obzirom na izuzetnu moć i značaj medija, sasvim je moguće da će jedna od najtežih bitaka za feminizam budućnosti biti upravo na ovom planu.“¹

Rođena je 1971. u Banjaluci. Diplomirala je na Odsjeku za novinarstvo Fakulteta političkih nauka u Beogradu, a magistrirala na Rodnim studijama Univerziteta u Novom Sadu. Aktivno se bavila novinarstvom punih deset godina (radila je na Radio Jugoslaviji, Dnevnom telegrafu, Radio Slobodnoj Evropi te bila dopisnica novinske agencije Reuters i radija BBC). Od 2004. radi u nevladinoj organizaciji Helsinški parlament građana Banja Luka, a od juna 2011. obavlja funkciju izvršne direktorice organizacije. Autorica je, koautorica i urednica više publikacija i radova: Hvala što ste me pitali kako mi je, Studija o nasilju u porodici u Bosni i Hercegovini, Ravnopravnost polova, Ravnopravnost polova i sudska praksa u Bosni i Hercegovini, „Analiza čitanki za IV. razrede gimnazija i stručnih škola“ (u: Kog su roda čitanke?), Smjernice i preporuke za društveno odgovorno izvještavanje u cilju suzbijanja nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja i Priručnik za izvještavanje o marginalizovanim grupama. Od 2004. radi kao voditeljica treninga „Nastupi u medijima i saradnja s medijima“.

Sigurno su mnogi/e od vas čuli izreku: „Ono što nije objavljeno u medijima, kao da se nije ni desilo.“ Ona je ne samo tačna, nego slikovito i nedvosmisleno dočarava snagu i utjecaj koje mediji imaju u društvu. A ako je suditi po ovoj izreci, onda nam se žene „nisu ni desile“. Jer skoro i da ih nema u udarnim vijestima koje „otvaraju“ lideri političkih stranaka, ministri, poslanici, predsjednici upravnih odbora, načelnici opština, međunarodni predstavnici... Nema ih ni u vijestima o ekonomiji, odbrani, poljoprivredi, policiji. Žene u vijestima, kao kompetentne sagovornice koje iznose svoje mišljenje, prije su izuzetak, nego pravilo.

Da su žene u informativnim medijskim sadržajima kvantitativno podzastupljene u odnosu na muškarce, potvrdili su i mnogobrojni monitorinzi medija koji su urađeni do sada. Po nekim istraživanjima, manje ih je čak i u smrtovnicama².

Globalni monitoring medija – GMMP (Global Media Monitoring Project) predstavlja najveći i najduži projekat koji se bavi reprezentacijom žena u svjetskim medijima. Obuhvata analizu

Za medije je mnogo važnije da li su žene udane i koliko godina imaju, nego njihove kompetencije i znanja.

Pitanja u vezi porodičnog statusa se vrlo rijetko ili nikada ne postavljaju muškarcima, čime se sugerše da stvarni život žene određuju njeni bračni odnosi i kućanske obaveze, a ne njen posao ili profesionalna karijera.

glavnih informativnih glasila u državama širom svijeta i provodi se svakih pet godina. Prvi monitoring organizovan je 18. januara 1995. godine u 71 državi, a posljednji je bio u martu 2015. i pratio je medijske izvještaje u 130 zemalja svijeta.

U posljednjem publikovanom izvještaju iz 2010. navedeno je da „samo 24 % osoba o kojima čujemo ili čitamo u novinama, radiju i televiziji su žene“. U izvještaju se dalje konstatuje

da „svijet oslikan u vijestima ostaje dominantno muški“, te da ovakva slika ne odgovara stvarnosti u kojoj polovinu svjetskog čovječanstva čine žene³.

Iako su kvantitativni pokazatelji zastupljenosti žena u medijskim sadržajima važni⁴, još je bitniji način na koji se one predstavljaju.

Kakvu nam to sliku žene nude masovni mediji?

Prema izvještaju GMMP-a, ispada da su godine žena daleko važnije od godina muškaraca (jer se godine žena u vijestima spominju dvostruko češće) i da je njihov bračni status od posebne važnosti, jer se, u odnosu na muškarce, spominje, četverostruko češće⁵. Dakle, za medije je mnogo važnije da li su žene udane i koliko godina imaju, nego njihove kompetencije i znanja.

Pitanja u vezi porodičnog statusa se vrlo rijetko ili nikada ne postavljaju muškarcima, čime se sugerije da stvarni život žene određuju njeni bračni odnosi i kućanske obaveze, a ne njen posao ili profesionalna karijera. I dok je sasvim uobičajeno jednu poslanicu ili odbornicu pitati kako od silnih skupštinskih obaveza stigne brinuti o kući i djeci, kada ste čuli da je novinar ili novinarka pitao nekog političara kako on usklađuje posao i kućne obaveze?

Nadalje, istraživanjem u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji iz 2007. godine⁶, utvrđeno je da su žene u novinskim tekstovima dominantne samo u industriji zabave i seksa, tj. kao seksualne radnice, ili kao osobe koje vode domaćinstvo, odnosno kao roditeljke. U analizi dobijenih podataka još se zaključuje da ovakvim prikazivanjem žena „mediji održavaju tradicionalnu simboličku polarizaciju rodnih uloga i podjelu rada, prema kojoj se produktivni zadaci pripisuju muškarcima, a reproduktivni ženama“.

Sastavni dio medijske produkcije su i reklame. Svakodnevno smo izloženi stotinama reklamnih poruka koje nas bombarduju s TV ekrana, autobuskih stajališta, čekaonica, bilborda i koje nam govore šta da kupujemo i kako treba da izgledamo.

Nameću nam se slike poželjnih, mladih žena savršenog tijela, savršenog tena, bez ijedne

bore, akne ili pjege, blistavog osmijeha i kose pune volumena. Agresivna kozmetička industrija neprekidno i uporno šalje istu poruku ženama da nisu prirodno dovoljno lijepe i poželjne, već im treba cijeli asortiman najrazličitijih proizvoda kako bi prikrile nedostatke i produžile društveno prihvatljivo razdoblje mladosti. Ta stalna izloženost medijskom pritisku kozmetičke industrije pojačava jurnjavu za novim kremama za lice i tijelo, kremama za

Agresivna kozmetička industrija neprekidno i uporno šalje istu poruku ženama da nisu prirodno dovoljno lijepe i poželjne, već im treba cijeli asortiman najrazličitijih proizvoda kako bi prikrile nedostatke i produžile društveno prihvatljivo razdoblje mladosti.

skidanje celulita, novim maskarama koje povećavaju volumen vaših trepavica, novim čajevima za mršavljenje itd. Novinski i

Žensko tijelo pojavljuje se u reklamama svega i svačega – suhomesnatnih proizvoda, guma za aute, kazina, parfema, muške i ženske garderobe; žene dominiraju u reklamama za deterdžente za veš (valjda samo žene znaju kako da ih koriste), kućanske aparate i prehrambene proizvode (valjda samo žene treba da znaju kako se kuha i kako se koristi usisivač).

deterdžente za veš (valjda samo žene znaju kako da ih koriste), kućanske aparate i prehrambene proizvode (valjda samo žene treba da znaju kako se kuha i kako se koristi usisivač). U reklamama za pivo, koje su dominantno seksističke, žene su tu da voljenom muškarcu prinesu bocu piva i to pažljivo i nenametljivo kako mu slučajno ne bi zasmetale u gledanju fudbalske utakmice.

Mediji nisu samo puki prenosioci značenja, oni su i proizvođači značenja. I ono što svi moramo imati na umu, kada govorimo o načinima medijskog predstavljanja žena i muškaraca, jest to kakve uzore za identifikaciju nudimo i jednima i drugima.

televizijski tekstovi i reklame se postavljaju kao autoritet u određivanju toga šta ženu čini lijepom i vrlo često su u imperativnom/naređivačkom obliku: „Budi lijepa za njega!“, „Ofarbaj se u plavo, jer plavuše su IN!“, „Potamni kožu još prije ljeta...“ itd.

Žensko tijelo pojavljuje se u reklamama svega i svačega – suhomesnatnih proizvoda, guma za aute, kazina, parfema, muške i ženske garderobe; žene dominiraju u reklamama za

Posljedice ovakvog medijskog izvještavanja i ovakvih reklamnih poruka ogledaju se u povećanju broja djevojaka i žena koje pate od anoreksije i bulimije, kojima nedostaje samopouzdanje i kojima, prije svega, nedostaju ženski uzori s kojima bi se mogle identifikovati, a koji nisu svedeni samo na ljepotice iz Cosmopolitan-a i Joy-a.

Tinejdžerke su posebno ranjiva kategorija zbog svoje, kako to navodi Mima Simić u analizi teenage časopisa⁷, relativne „kulturne nevinosti“ jer tinejdžerke upravo prolaze kroz proces „urodnjavanja“, socijalizacije i seksualnog opismenjavanja i izuzetno su osjetljive na poruke medija.

Mediji nisu samo puki prenosioci značenja, oni su i proizvođači značenja. I ono što svi moramo imati na umu, kada govorimo o načinima medijskog predstavljanja žena i muškaraca, jest to kakve uzore za identifikaciju nudimo i jednima i drugima.

Slike i poruke koje se plasiraju kroz medije daleko su od koncepta ravnopravnosti polova za koji se zalažemo. A da bi to i dočarala, podijelit ću s vama jednu anegdotu u kojoj su glavni akteri jedna 12-godišnja djevojčica i jedan dnevni list iz BiH.

Naime, uoči lokalnih izbora 2012. u Bosni i Hercegovini, jedan visokotiražni dnevni list pokrenuo je „Izbor za najljepšu kandidatkinju na lokalnim izborima“, te najavio i specijalne nagrade za tri prvoplasirane kandidatkinje. Pisalo se i pričalo o tom izboru misice, pa je tako i mene, jednog dana, kćerkinina drugarica upitala: „A je li to znači da se samo lijepe žene mogu baviti politikom?“

Ovo pitanje 12-godišnje djevojčice bolno je ilustrovalo koliki utjecaj imaju mediji na formiranje stavova javnosti, naročito mladih ljudi.

Kakvu poruku je visokotiražni dnevni list želio poslati raspisivanjem ovog konkursa za „Izbor najljepše kandidatkinje na lokalnim izborima“? Žene se u našem društvu i bez medija dovoljno obeshrabruju da se bave politikom; zašto ih je onda bilo potrebno dodatno destimulisati svođenjem njihovih vrijednosti, znanja i kapaciteta na puko pitanje izgleda i ljepote? I kako da odgajamo djecu u duhu ravnopravnosti, ako nas mediji zapljuskuju mizoginim porukama, učvršćujući postojeće odnose moći zasnovane na subordinaciji jednog pola?

Iz ovog pitanja 12-godišnje djevojčice iščitavamo i jednu od opasnosti medijske selektivnosti u prikazivanju ženskih uloga (koje su svedene na uloge majke, zavodnice, seksualne radnice), a to je da se na ovaj način ženama, a naročito djevojkama, uskraćuju i neki drugačiji modeli identifikacije i uzora.

- 1 Blagojević, Marina (1998). *Feminizam na kraju veka: Lekcije o različitosti*, u: Savić, Svenka ur. *Feministička teologija*. Novi Sad: Futura publikacije. 9-17.
- 2 Autorica publikacije „Žene u dnevnim novinama: vidljivost, uloge i stereotipi“ (2007), Milkica Milojević, koristila je igricu „šta bi bilo da su vanzemalci imali samo toliko vremena da s planete Zemlje uzmu nekoliko dnevnih novina“ kako bi ispitala koliko i na koji način pet dnevnih novina u BiH izvještavaju o ženama. Milojević je u skladu s tim navela „da bi vanzemalci vjerovatno zaključili da na planeti Zemlji živi bar tri puta više muškaraca nego žena, da i to malo žena Zemljanki uglavnom ne rade ništa i ne odlučuju ni o čemu, da se Zemljanke uglavnom dijele na dvije grupe: ili su lijepe, dotjerane, razgolićene i po cijeli dan kupuju ili pate zbog bolesti, izbjeglištva i nasilja, da se samo muškarci Zemljani bave politikom, biznisom i sportom, i da muškarci Zemljani mnogo češće umiru, jer ih ima više i u čituljama“.
- 3 Izvještaji GMMP-a dostupni su na: <http://whomakesthenews.org/gmmp/gmmp-reports>
- 4 Uslijed nedovoljne zastupljenosti žena u određenim oblastima koje pokrivaju mediji kao što su politika, ekonomija, biznis, vojna pitanja, pravo itd. stječe se utisak da u ovim oblastima i nema žena stručnjakinja. Njima se na ovaj način oduzima ili odriče društvena kompetentnost da govore o određenim temama, a mediji ostaju u funkciji odražavanja i održavanja uvriježenih društvenih vjerovanja gdje je kome mjesto.
- 5 Više u izvještaju “Global Media Monitoring Project 2010” koji je dostupan na: http://cdn.agilitycms.com/who-makes-the-news/Imported/reports_2010/global/gmmp_global_report_en.pdf
- 6 Istraživanje je obuhvatilo analizu sadržaja devet dnevnih novina (Glas Srpske, Oslobođenje, Dnevni avaz, Jutarnji list, Večernji list, Slobodna Dalmacija, Politika, Blic, Večernje novosti) iz BiH, Hrvatske i Srbije. Vidjeti *Stereotipizacija: predstavljanje žena u štampanim medijima u jugoistočnoj Evropi* (ur. Nirman Moranjak-Bamburač, Tarik Jusić i Adla Isanović). Sarajevo: Mediacentar.
- 7 Simić, Mima (2007). Seks i globalizacija ženskog tinejdžerstva: hrvatski i srpski teen časopisi novog doba. u: Moranjak-Bamburač, Nirman, et. al., ur. *Stereotipizacija: predstavljanje žena u štampanim medijima u jugoistočnoj Evropi*. Sarajevo: Mediacentar.

Dupli Standard!

Frank
Femi Kaurk

NEKOLIKO DANA KASNIJE

Znaš šta mi se desilo neki dan? Pokupila me policija u raciji!

Da neki huligani imaju oružje i planiraju obračun.

Mene pokupili jer sam bio u navijačkoj dukserici!

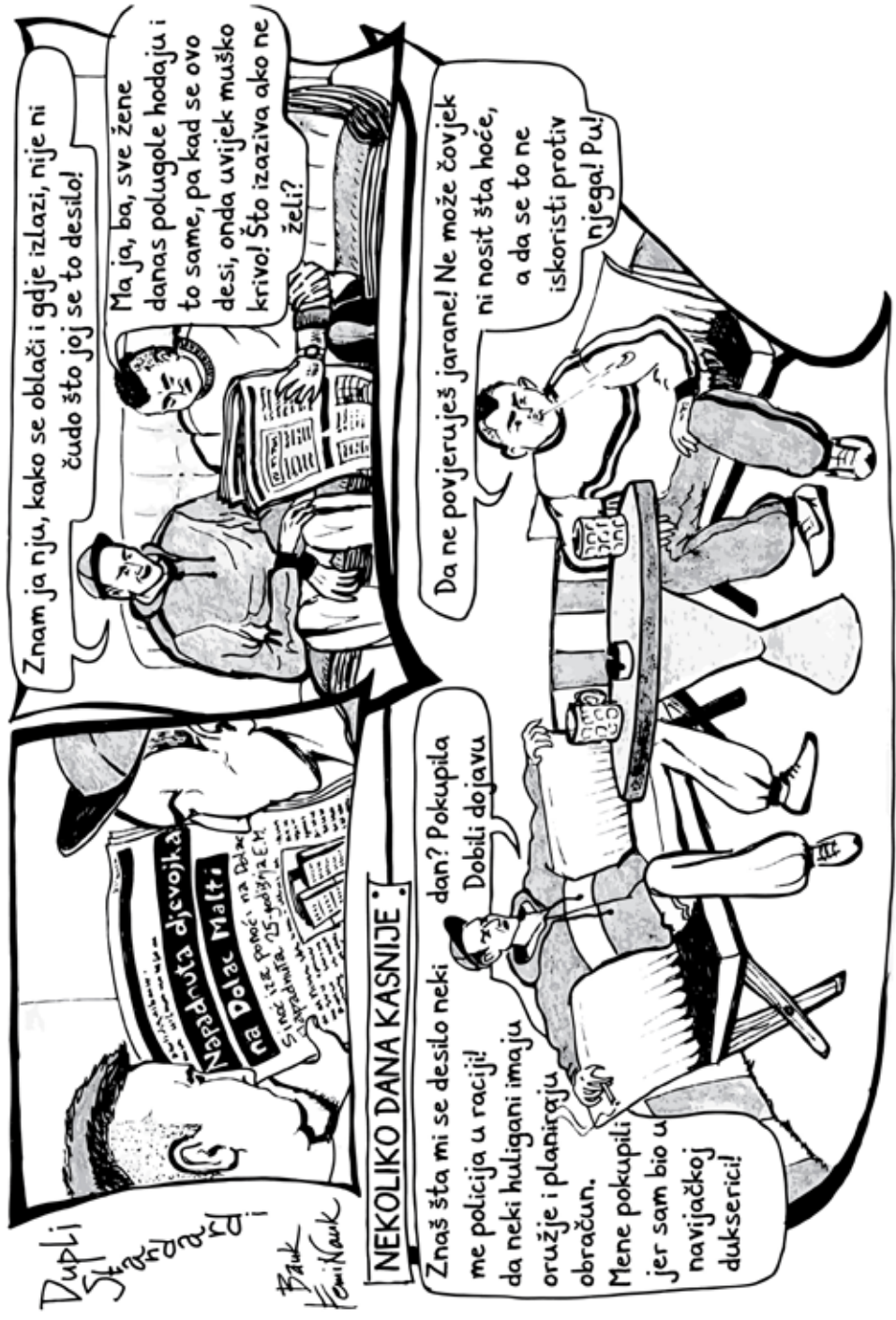
Dobili dojavu

Da ne povjeruješ jarane! Ne može čovjek

ni nosit šta hoće, a da se to ne iskoristi protiv njega! Pu!

Znam ja nju, kako se oblači i gdje izlazi, nije ni čudo što joj se to desilo!

Ma ja, ba, sve žene danas polugole hodaju i to same, pa kad se ovo desi, onda uvijek muško krivo! Što izaziva ako ne želi?

**Zilka
Spahić-
Šiljak**

ZAŠTO JOŠ UVIJEK GOVORIMO O SEKSIZMU?

Profesorica je rodnih studija, a oblasti kojima se bavi uključuju avangardne teme roda, religije, ljudskih prava, politike i izgradnje mira, s višegodišnjim iskustvom djelovanja u vladinom i nevladinom sektoru te akademskoj zajednici. Programsko je direktorica TPO Fondacije Sarajevo i predaje na nekoliko univerziteta u BiH i inozemstvu. Kao istraživačica na post-doktorskom programu Harvard Univerziteta, objavila je knjige: „Sjaj ljudskosti – Životne priče mirotvorki iz Bosne i Hercegovine“ (TPO Fondacija, 2013) i „Shining Humanity – Life Stories of Women Peace Builders in Bosnia and Herzegovina“ (Cambridge Scholars Publishing, 2014). Tijekom angažmana na Religijskim i Rodnim studijama na Univerzitetu Sarajevo objavila je: „Propitivanje ženskih, feminističkih i muslimanskih identiteta. Post-socijalistički konteksti u Bosni i Hercegovini i na Kosovu“ (CIPS Univerziteta u Sarajevu, 2012) te „Žene, religija i politika“ (IMIC, TPO, CIPS, 2007. i engl. izdanje 2010). Istraživanje na kojem sada radi kao istraživačica na Stanford Univerzitetu fokusira se na intersekciju roda, liderstva i politike.

Vrlo često se može čuti da su žene dobile sva prava i da je zakonima sve uređeno, te da žene koje i dalje insistiraju na pitanjima rodne ravnopravnosti ne podnose muškarce ili se čak smatraju superiornijima od njih, ili pak izmišljaju probleme ondje i gdje ih nema. Za takve žene obično se kaže da su feministkinje – feminizam razumijevan u pežorativnim značenjima – zatim da su nezadovoljne jer nemaju sređen svoj privatni život, pa se stoga angažiraju na problemima koje izmišljaju zarad vlastite dobiti. Većina žena i muškaraca probleme potiskuju ili su rodno nesenzibilizirani ili rodno „slijepi“ za diskriminaciju na temelju spola ili su općenito otupjeli na sve socijalne probleme koji ih okružuju. Oni koji uviđaju da problemi još uvijek postoje i da su možda samo drugačije upakirani u oblandu suvremenog patrijarhata i neoliberalne ideologije, individualizma, sticanja, trošenja i samodovoljnosti, nailaze na

poteškoće jer upiru prstom gdje najviše boli.

Korporativne i neoliberalne ekonomije, posebice kroz medije, ženama šalju jasne poruke da se fokusiraju na svoj privatni život, izgled, ljepotu, trošenje i komoditet, a briga za drugoga i kritika tog istog sistema koji je izvor ekonomske i svake druge nejednakosti potpuno se gube. Snažnom ženom se smatra ona

Važno je ipak zapamtiti da diskriminacija i seksizam na osnovu spola nisu imamentni samomuškarcima ili ženama, u tome sudjeluju svi, bilo aktivno bilo pasivno. Ipak, činjenice pokazuju da muškarci imaju najviše koristi od seksizma jer se ne žele odreći pozicija moći koju imaju u odnosu na žene.

koja „bira“ da zarađuje i troši, i da u toj mašineriji otupi i postane neosjetljiva na probleme onih koje je korporativni svijet isključio i koji uopće nemaju nikakve šanse da uspiju.

Ženama koje se kritički osvrnu na pogubnost neoliberalne ideologije i sistema vrijednosti obično se kaže da su same odgovorne za svoj „neuspjeh“,

jer se nisu dovoljno potrudile i borile. Odgovornost se prebacuje na pojedinku koja samo prividno ima osjećaj da suštinski nešto može mijenjati isključivo svojim zalaganjem. Takve poruke o individualnoj odgovornosti zamagljuje stvarnost, pa se često može čuti kako uspješne žene dijele lekcije drugim ženama o meritokraciji kao mjerilu uspjeha: „Sve to sam svojim trudom i zalaganjem stekla i niko mi nije pomogao u tome.“ Neke žene možda imaju sreću da i uspiju isključivo svojim trudom ali često ne vide ogroman broj drugih žena koje su izložene diskriminaciji i strukturalnom nasilju, i ma koliko bile sposobne neće dobiti šansu da se iskažu. Također, ne vide da su i same izložene suptilnim oblicima seksizma koje ponekad doživljavaju kao kompliment, a ponekad ih uopće ne razumiju.

Važno je ipak zapamtiti da diskriminacija i seksizam na osnovu spola nisu imamentni samo muškarcima ili ženama, u tome sudjeluju svi, bilo aktivno bilo pasivno. Ipak, činjenice pokazuju da muškarci imaju najviše koristi od seksizma jer se ne žele odreći

pozicija moći koju imaju u odnosu na žene. Ustaljeni kulturološki obrasci ponašanja pogoduju održanju *statusa quo* i makar prividno superiorne pozicije muškarca, neovisno od toga koliko je sposoban i kakve kvalitete ima.

Riječ seksizam posuđena je iz engleskog jezika i odnosi se na stereotipe, predrasude i diskriminaciju na osnovu spola (sex – eng. spol), u najvećoj mjeri o ženama i protiv žena. U b/h/s jezicima, seksizam asocira neke ljude na seks kao spolni akt, pa se na sami spomen riječi smiju i osjećaju nelagodu. Oni malo upućeniji će odmahivati glavom jer ih seksizam asocira na još jedan „izam“ koji im se nameće odnekud sa Zapada, a to njima ne treba jer oni niti imaju predrasuda niti prave diskriminaciju.

Ipak, svakodnevni nam život pokazuje da su žene izložene seksizmu, kako onom agresivnom koji obiluje neukusnim pa i vulgarnim terminima, tako i onom benevolentnom, dobronamjernom koji je tako dobro skriven i sofisticiran da ga mnogi nisu ni svjesni. Koliko god nastojali zakonima regulirati pitanja diskriminacije i seksizma, teško je mijenjati unaprijed usađene i naučene kulturološke obrasce ponašanja i mentalitet ljudi koji najčešće posežu za kognitivnim prečicama kada donose svoj sud o nekome ili kada žele nekome staviti do znanja gdje mu je mjesto.

Suvremeni načini izražavanja mizoginije i seksizma su prilično ambivalentni i počivaju na tome da se prema ženama, koje se uklapaju u tradicionalne uloge, muškarci odnose s divljenjem i pijetetom, dok se prema ženama koje dovode u pitanje patrijarhalni poredak i nasilje izražava rezerva i osporavanje. Mnoga istraživanja pokazuju da se različito evaluira nečija kompetentnost, dobrotu i osjećajnost. Domaćice se recimo obično evaluiraju kao osjećajne i dobre žene, dok se feministkinje koje također mogu biti i domaćice doživljavaju kao bezosjećajne osobe željne moći. Priznaju im se kompetencije, ali im se osporava osjećajnost koja se tradicionalno pripisuje ženama.

Agresivni seksizam opravdava mušku dominaciju i tradicionalnu podjelu rodni uloga, a kada se žene usude dići glas protiv te dominacije i tražiti svoje mjesto u donošenju odluka i kreiranju politika važnih za život porodice i zajednice, onda se one proglašavaju feministkinjama. Upravo je to jedan od načina da se osujeti svaki pokušaj promjene poretka dominacije i da se održi *status quo*.

Benevolentni seksizam samo na prvi pogled izgleda bezopasan i dobronamjeran, a u suštini je diskriminirajući i patronizirajući. Ženama se kaže da zaslužuju pažnju i zaštitu, te da muškarac treba brinuti o njima, voljeti ih, finansijski ih izdržavati i poštediti ih teških poslova zbog njihove uloge majčinstva. Uz to se još glorificira ženina biološka uloga majke, pa joj se tepa da je majka-kraljica i da zaslužuje najveće poštovanje. Na prvi pogled zvuči lijepo i primamljivo biti na takvom pijedestalu, ali ako se malo

ozbiljnije razmotri ova glorifikacija, onda se brzo uviđa da žena s tog pijedestala ne može sići kad i ako poželi, jer se svaki iskorak razumijeva kao nezahvalnost na ukazanoj časti, pažnji i zaštiti. Benevolentni seksizam zapravo je mač s dvije oštrice koji laska mnogim ženama. Njime se potvrđuje i veliča tradicionalna uloga majke, odgajateljice, učiteljice i općenito čestite žene koja ima osjećaj za porodicu i druge ljude, što je većini žena bitno, i u tome nema ništa sporno. Problem nastaje onda kada se ženi zbog te važne uloge majčinstva osporava da se angažira i iskaže i u drugim poljima djelovanja, a posebno na mjestima odlučivanja i kreiranja politika koje se tiču kako porodice tako i zajednice i društva u cjelini.

Problem nastaje onda kada se ženi zbog te važne uloge majčinstva osporava da se angažira i iskaže i u drugim poljima djelovanja, a posebno na mjestima odlučivanja i kreiranja politika koje se tiču kako porodice tako i zajednice i društva u cjelini.

Žene koje ostaju u granicama tradicionalnih rodnih uloga su cijenjene i prihvaćene jer od njih ne dolazi nikakva prijetnja muškoj dominaciji i moći.

Žene koje ostaju u granicama tradicionalnih rodnih uloga su cijenjene i prihvaćene jer od njih ne dolazi nikakva prijetnja muškoj dominaciji i moći. Zbog toga se recimo često može čuti kako je neka žena cijenjena u društvu kao supruga nekog uglednika. Takve žene uživaju benefite društvenog statusa svoga supruga, ali ujedno i zbog toga što su spremne povinovati se tradiciji i društvenim očekivanjima. Mnoge ekspertice u određenim naučnim oblastima bile su recimo pozivane na debate ili aktivnosti u kojima su trebale učestvovati zajedno sa suprugama pojedinih uglednika, koje pak nemaju nikakvu ekspertizu iz date oblasti. Na upit šta bi njihove supruge mogle reći o određenoj temi, odgovor bi uvijek išao u istom pravcu – one su supruge važnih „pojedinaca“ – kao da je to dovoljno samo po sebi. Ovakve situacije zapravo ponajbolje zrcale rodnu politiku jednog kulturološkog miljea u kojem aktivni patrijarhalni tradicionalizam osigurava legitimitet

i očuvanja društvenog statusa. Zanimljivo bi bilo vidjeti kakvu bi ulogu imao bivši američki predsjednik Bill Clinton ako bi njegova supruga, senatorica Hillary R. Clinton postala predsjednica SAD-a.

Žena koja ima kompetencije iz neke oblasti, a nedostaje joj društveni legitimitet majčinstva i braka, neće biti cijenjena kao žena koja djeluje sukladno tradicionalno zadatim rodnim ulogama. Čak i onda kada zadovoljava tradicionalno očekivane uloge, i dalje nije prihvaćena jer se usuđuje propitivati postojeći poredak moći, diskriminaciju i nepravdu.

Da li bi on nastavio tradiciju predsjedničkih supruga i organizirao dobrotvorne večere, balove i klubove knjiga, ili bi se nastavio baviti onim u čemu je ekspert – pravom i politikom?

Žena koja ima kompetencije iz neke oblasti, a nedostaje joj društveni legitimitet majčinstva i braka, neće biti cijenjena kao žena koja djeluje sukladno tradicionalno zadatim rodnim ulogama. Čak i onda kada zadovoljava tradicionalno

očekivane uloge, i dalje nije prihvaćena jer se usuđuje propitivati postojeći poredak moći, diskriminaciju i nepravdu. Stoga je se vrlo teško boriti protiv benevolentnog seksizma jer on godi najvećem broju žena, što zbog neznanja, što zbog letargičnosti i nezainteresiranosti, a dijelom i zbog očuvanja vlastite pozicije moći koju žena ima nad drugim ženama i muškom djecom u patrijarhalnom porodičnom okruženju. Taj „samožrtvujući mikromatrijarhat“, kako ga naziva Marina Blagojević, odgovara najvećem broju žena jer upravo ta žrtva biva nagrađena društvenim statusom koji žena uživa preko svoga supruga i drugih muških članova svoje porodice.

Jedini način da se izađe iz začaranog kruga seksizma i stereotipa je rad na povećanju svijesti i žena i muškaraca o važnosti partnerstva i zajedničkog djelovanja umjesto nadmetanja i isključivanja. Također je važno da se kroz primarnu i sekundarnu socijalizaciju djeca i mladi pripremaju i odgajaju da prihvate partnerski odnos i solidarnost umjesto hijerarhije i dominacije, a to će moći samo

ako budu bili svjesni pogubnosti stereotipa i seksizma, posebno benevolentnog iza čijih zlatnih zavjesa stanuje diskriminacija, nepravda i isključenje. To je dakako veliki izazov svima, bilo da su zaštićeni debelim zidovima centara moći ili prelijepim kafezima pijedestala kraljica-majki ili da su naprosto uljuljkani u letargiji margine i periferije.

Literatura:

1. Anderson J. Kristin. *Modern Mysogyny: Anti-feminism in Post-feminist Era*. New York: Oxford University Press, 2015.
2. Anić, Jadranka Rebeka. *Kako razumjeti rod? Povijest rasprave i različita razumijevanja u crkvi*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2011.
3. Blagojević Hjuson, Marina. *Rodni barometar u Srbiji: razvoj i svakodnevni život*. Beograd: Publikum, Program Ujedinjenih nacija za razvoj, 2013. <http://www.eiz.hr/wp-content/uploads/2014/03/Rodni-barometar-u-Srbiji-web-istovi1.pdf>
4. Dolan, Kathleen. *When Does Gender Matter? Women Candidates and Gender Stereotypes in American Elections*. New York: Oxford University Press, 2014.
5. Fiske, S. T. "Managing Ambivalent Prejudices: Smart-but-Cold and Warm-but-Dumb Stereotypes." *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 2012.
6. Hooks, Bell. *Feminism is for Everybody: Passionate Politics*. New York and London: Routledge; Taylor & Francis Group, 2015.
7. McRobbie, A. *The Aftermath of Feminism: Gender, Culture and Social Change*. London, UK: Sage, 2009.
8. Oshana A. L. Marina (ed.), *Personal Autonomy and Social Oppression: Philosophical Perspectives*. New York and London: Routledge; Taylor & Francis Group, 2015.
9. Spahić-Šiljak, Zilka. *Propitivanje ženskih, feminističkih i muslimanskih identiteta. Post-socijalistički konteksti u Bosni i Hercegovini i na Kosovu*. Sarajevo: CIPS Univerziteta u Sarajevu, 2012.

SUMMARY

The book "Gender Stereotypes: Sounds Familiar?" is a part of the project *An Initiative for Creative Dialogue and Education*. Together with the group "Brkate" and comic book author Jakov Čaušević, TPO Foundation Sarajevo designed the comic book edition: *Bogey Femiteaching*. The aim of *Bogey Femiteaching* is to challenge prejudices on feminism and gender equality, and to question the position of women in contemporary Bosnian-Herzegovinian society through the use of comics genre and humour. Our choice for the comics genre is twofold. It has potential to engage young people with a variety of subjects, while simultaneously acting as an educational tool in an encouraging and non-intimidating manner. Initially, our team aimed only at publishing twenty comic stories and to present them to the wider public – especially young people, through setting up an exhibition. However, we decided to take the project a step further due to the positive interaction and the great interest young people showed during exhibitions. This experience also led us to conclude that the comics genre is an ideal form for an interdisciplinary approach to education. It provides a great motivating tool for all those who are not as interested in the traditional educational methods, such as books for example.

Building on this initial success, the edition of *Bogey Femiteaching* was completed with an additional book, "Gender Stereotypes: Sounds Familiar?", which represents a unique combination of educational comics with shorter thematic texts. They directly challenge and question a variety of gender and feminist related issues, as well as discourses tied to education, patriarchal family values, law, science, religion, politics, media, domestic violence, and many other gender-based discriminatory practices. We are strongly convinced that only through a critical evaluation of the politics of established gender norms, while using the lens of humour, a positive contribution towards a more realistic

representation of existing discrimination, oppression and exclusion can be made. In other words, femiteaching should not at all be seen as a bogey. Instead, it should be seen as an opportunity to visualise an idea about a world in which men and women, as well as other excluded and marginalised groups and individuals, equally participate in all walks of life.

RIJEČ DVIJE NASTAVNICIMA I RODITELJIMA

Nebrojeno puta sam, u svojoj obrazovnoj praksi, roditeljima i učiteljima/cama (a i samoj sebi) postavljala isto pitanje: kakvu djecu želimo odgojiti? Koja su to uvjerenja i vrijednosti koje im želimo prenijeti i da li smo uopšte svjesni moći koju u tom procesu posjedujemo? U imaginarnom svijetu želja, i nastavnici i roditelji djecu koju odgajaju u budućnosti vide kao dobre i poštene ljude, vide ih sretne i sigurne u sebe, pune samopouzdanja i tolerancije, uspješne i okružene prijateljima. Pravo pitanje je, međutim, *kako* to radimo, šta činimo i šta možemo učiniti kako bi ona postala to što (barem deklarativno) želimo? E, tu već nastaje žamor, a odgovori se izvrđavaju i nadglasavaju kritikom svega postojećeg – društva, medija, komšiluka, kompjuterskih igrica i „opšteg pada morala i vrijednosti“.

Podizati i odgajati djecu i mlade, bilo da ste roditelj/ka ili učitelj/ica, najkompleksniji je posao na svijetu. On otvara više pitanja nego što daje odgovora, tjera nas da se suočavamo sa sopstvenim, često naučenim „istinama“ i vrijednostima, te da ih preispitujemo i posmatramo u kontekstu života koji žive naša djeca i mladi. Ili ne radimo ništa od toga, nego samo živimo, puštajući da se stvari dešavaju same od sebe, nadajući se da će na kraju sve ispasti dobro. Preplavljeni osjećajem nemoći da se suočimo prvo sa sobom, a onda s djecom pred nama, u odgoju često pribjegavamo kratkotrajnim rješenjima nastojeći preživjeti dan i prečesto zaboravljajući da sve što radimo i govorimo ostavlja dubok i dugotrajan trag, oblikuje identitet, kreira sliku koju će djeca ponijeti o sebi i svijetu u kojem žive te prenosi vrijednosti i principe kojima se vode.

Zaista, kako odgajati djecu i pristupati mladim ljudima da postanu dobri ljudi? I šta to uopšte znači? I, na kraju krajeva, kakve veze ima pitanje odgoja s knjigom o rodnoj ravnopravnosti? Svakakve.

Odgoj nam daje okvir unutar kojeg definišemo sebe i svoje uloge, utječe na to s kim ili čim se identifikujemo, u šta vjerujemo i kako se na osnovu toga ponašamo. Stoga su i razumijevanje i borba protiv predrasuda i diskriminacije povezani s rodnim ulogama, u temelju odgoja, a ako hoćete i samoodgoja. Sve činjenice i podaci navedeni u knjizi, ilustrovani prizori koje susrećemo i kojima svakodnevno svjedočimo, posljedica su tog istog (ne)odgoja. Pitanje je samo kako je do toga došlo, kako se i kada protiv toga trebamo i možemo boriti, i zašto i sami često pristajemo da budemo dio „ćutljive većine“ koja na takvo stanje pristaje.

Važno je prije svega da razumijemo da su stereotipi, predrasude i, posljedično, diskriminacija, sastavni dio odgoja; oni nisu stečeni, već naučeni obrasci ponašanja i mišljenja duboko ukorijenjeni u naše biće od trenutka kada smo se rodili i postali svjesni svijeta oko sebe. Isto tako, stereotipi i predrasude nisu selektivni, nego univerzalan način razmišljanja i postupanja; tako i knjiga koja je pred vama nadilazi temu rodne ravnopravnosti, dotiče se važnih pitanja koja utječu na poimanje samog sebe, ali i onog „drugog i drugačijeg“, tjera nas da propitujemo naučene i ustaljene obrasce mišljenja, te nam daje različite perspektive stvarnosti o kojoj možda nikad nismo (tako) razmišljali.

***„Niko nije rođen da mrzi...
Ljudi su morali naučiti da
mrze, a ako su naučili da mrze,
mogu biti naučeni i da vole, jer
ljubav je bliskija ljudskom srcu
od mržnje.“***

Nelson Mandela

Stereotipi su nesvjesna funkcija koja nam pomaže da se snađemo u svijetu prepunom nepoznanica, pa o pojavama i ljudima koje ne poznajemo zaključujemo na osnovu nekoliko obilježja ili karakteristika. Pripisujući cijeloj grupi niz osobina (bilo dobrih ili loših), stereotipi nas posljedično uvlače u priču o tome da u svijetu postojimo „mi“ i „oni/e“. I ne samo to, ovaj pojednostavljeni crno-bijeli pogled na svijet čini da vjerujemo da smo svi „mi“ različiti, posebni i jedinstveni, a da su svi „oni/e“ potpuno isti/e, samim

tim što pripadaju istoj grupi. Izuzeci u ovoj priči samo „potvrđuju pravilo“.

Problem sa stereotipima bismo nekako i osvijestili i prevazišli, kada oni ne bi bili plodno tlo za razvoj predrasuda, koje ovim neutemeljenim generalizacijama dodaju emocionalni naboj i uče nas šta treba da osjećamo prema „drugima“, a samim tim i kako da se prema njima ophodimo. Da bismo bili prihvaćeni, uvaženi, osjećali se sigurno i samopouzdana, mi „svoju grupu“ doživljavamo kao bolju, sposobniju i vrijedniju, a drugoj grupi olako pripisujemo suprotne osobine i sudimo im bez da ih uopšte poznajemo. Ne propitujući ovako stečena uvjerenja, mi nastavljamo da živimo život tumačeći sve što se oko nas dešava kroz prizmu naučenog i uzimajući od istine samo ono što se uklapa u već uspostavljeni sistem vrijednosti, strastveno braneći svoje predrasude iz straha da ne izgubimo status i ulogu koju smo dobili. Zbog snažnih emocija koje prate sve predrasude, protiv njih se veoma teško može boriti (samo) argumentima, statističkim podacima i činjenicama, ma kako jasne i utemeljene one bile.

No, ako je to stvarno tako, ako su stereotipi i predrasude duboko utkane u temelj našeg bića, šta onda možemo učiniti i koja je uloga odraslih, a posebno roditelja i nastavnika u tom procesu?

***„Inteligencija plus karakter –
to je pravi cilj obrazovanja.“***

M. L. King

Korak 1: Osvijestite sopstvene predrasude

Borba protiv predrasuda počinje ličnim suočavanjem i priznavanjem da niko od nas, uključujući roditelje i nastavnike, nije u potpunosti oslobođen stereotipa i predrasuda, odnosno naučenog načina ponašanja i mišljenja. Tek kada smo spremni na to, možemo osvijestiti naše postupke i riječi, te uočiti na

koje sve načine, svjesno ili nesvjesno, ova i ovakva uvjerenja i vrijednosti prenosimo na djecu i mlade. Pa i onda kada nismo spremni da se odrekemo sopstvenih uvjerenja i vjerovanja, naša je dužnost da djeci i mladima ponudimo drugačija iskustva, da otvaramo pitanja, nudimo različite modele i izvore, propitujemo i problematizujemo stvari, ne naturajući svojim autoritetom jednu perspektivu. A ova knjiga je upravo to – izvor spoznaje i različitih perspektiva.

Korak 2: Otvorite dijalog

O stereotipima i predrasudama moramo otvoreno razgovarati, ali bez skrivenih namjera, optuživanja ili unaprijed smišljenog scenarija i odgovora. Najčešći problem je taj što se ovakve teme smatraju tabuom, ili se misli da su djeca, pa čak i srednjoškolci, nesposobni da se s njima nose i da ih razumiju (što također spada u stereotipe i predrasude). Greška prva. Probajte i iznenadit ćete se koliko se mudrosti i snažnog osjećaja za društvenu pravdu krije u dječjem zdravorazumskom razmišljanju i pronicljivosti. Da ne generalizujemo, jedan broj djece i mladih će vjerovatno, bez pretjeranog razmišljanja, ponoviti već naučene fraze, ili s puno uvjerenja braniti određene usvojene stereotipe i predrasude. Poslužite se nekim od tekstova u knjizi koja je pred vama. Otpočnite pitanjima ili problemom koji će ih uvesti u temu i dajte im šansu da bez vašeg uplitanja iznesu svoje stavove i mišljenja. Pročitajte članak i otvorite diskusiju. Pomozite im da u diskusijama koriste dobre argumente, dajte im zadatak da uđu u nove ili suprotstavljene uloge i osmisle kontraargumente iz različitih perspektiva, te im pomozite da pronađu i druge izvore informacija. Ukratko, o ovim temama razgovarajte kad god vam se pruži prilika.

Korak 3: Učite ih da „budu svoji“

Svi trebamo osjećaj da pripadamo, da smo dio neke grupe. No, to nikako ne znači da moramo uvijek dijeliti mišljenje drugih i slijepo

slijediti postavljena i često nepisana pravila. Od malih nogu trebamo poticati djecu na sopstveno mišljenje, pomagati im da razumiju da imaju pravo biti drugačiji i donositi dobre odluke za sebe. Trebamo ih poticati da upoznaju druge ljude s kojima dijele slične vrijednosti i interesovanja, gradeći „svoje grupe“ i socijalne mreže. Ako to ne učinimo, oni mogu povjerovati da ih kao osobe prvenstveno definiše pripadnost grupama koje čak nisu sami ni birali (spol, rod, nacionalna i vjerska pripadnost, mjesto rođenja i sl.), i proživjeti život u uvjerenju da su uloge odavno podijeljene, da su pravila uspostavljena i da se ništa ne može promijeniti jer je „uvijek bilo i bit će tako“.

Korak 4: Reagujte, ali mudro

Vodite računa da, boreći se protiv predrasuda, i sami ne zapadnete u istu zamku „trpajući u isti koš“ sve one koji se s vama ne slažu. Sposobnost da saslušamo mišljenje koje se razlikuje od našeg, da o njemu razmislimo i pokušamo ga razumjeti (bez da se neophodno složimo), jedna je od najvažnijih socijalnih vještina koju trebamo prenijeti djeci i mladima. Kako? Upravo tako što ćete ih potaći da i oni slobodno iznose svoje mišljenje, a onda ga i saslušati, bez prosuđivanja. To također ne znači da ćete se s njim složiti ili ga odobriti (makar i prećutno). Ne, naša je dužnost da uvijek reagujemo na predrasude ali i da, kao odrasli ljudi, izaberemo najbolji put i način ne upuštajući se u žučne rasprave, nego otvarajući i nudeći drugačija mišljenja i perspektive, postavljajući dobra pitanja i stalno ih vraćajući na argumentovano i kritičko promišljanje. I tu dolazimo do sljedećeg najvažnijeg cilja u odgoju i obrazovanju, a to je razvoj kritičkog mišljenja.

Korak 5: Razvijajte kritičko mišljenje

Kritičko mišljenje, kao disciplinovan proces propitivanja i analize stvarnosti, nije urođena vještina – ona se uči. Razvoj kritičkog mišljenja podrazumijeva mnoštvo prilika da postavljamo dobra pitanja, da rezonujemo logički, istražujemo, rješavamo

probleme, pronalazimo dokaze i zaključujemo. I što je najvažnije, kritičko mišljenje predstavlja osnovu za razvoj empatije i osjećaja za pravdu. Osobe koje misle kritički posmatraju predrasude i stereotipe kao greške u rezonovanju, bore se protiv dogme, nekritički postavljenih društvenih normi i pravila, te protiv nepravde svake vrste.

Korak 6: Razvijajte empatiju

Razvijajte kod mladih empatiju, tu čudnovatu sposobnost da dožive i prožive događaje i osjećanja drugačija od svega što su upoznali, da se identifikuju s drugim ljudskim bićima ma kako različita od njih bila. Empatija nam pomaže da i sebe vidimo i doživimo iz perspektive nekog drugog. I kao što nam kritičko mišljenje otvara um, tako nam empatija otvara srca.

I na kraju, kraja nema. Borba s predrasudama i stereotipima svakodnevna je i vječna borba sa samim sobom, a onda i sa svijetom oko sebe. Pročitajte ovu knjigu otvorenog srca i uma, saslušajte šta će vam oni reći i nemojte se bojati da se mijenjate. Jer samo mijenjajući sebe, možete promijeniti svijet.

Radmila Rangelov-Jusović
August, 2015.

RECENZIJAKNJIGE „RODNI STEREOTIPI: ZVUČI POZNATO?“

Knjiga „Rodni stereotipi: Zvuči poznato?“ predstavlja veoma korisnu i interesantnu publikaciju koja nas suočava s predrasudama kreiranim oko pojmova roda i feminizma. U dvanaest tekstova prikazano je kako rodni stereotipi egzistiraju unutar društvenih i ideoloških matrica, ali i kako oni, u svakodnevnom i konkretnim situacijama, postaju sastavnim dijelom naših vlastitih zabluda. Realnost i konkretna patnja, koje se mogu prepoznati u brojnim navedenim životnim situacijama i pričama, djeluju kao žestok podsjetnik na teške i bolne sudbine žena na ovim prostorima, ali i kao koherentan i stručan materijal za edukaciju u oblasti rodni studija i proučavanja rodni stereotipa. U tom kontekstu, vrijednost ove knjige jest što na jednostavan način, prikazujući realne situacije, uključuje čitaoce u prepoznavanje takvih situacija te ih ujedno senzibilizira na pružanje otpora prihvaćenim i etabliranim rodni stereotipima.

Poruke kreirane u tekstovima dodatno su istaknute u stripovskim crtežima i pričama. Upotreba stripa i aktualiziranje određenog rodni stereotipa u formi strip naracije predstavlja još jedan element kojim se privlači pažnja čitaoca i modelira okvir unutar kojeg se definira određeni rodni stereotip i njegova stvarna egzistencija. Crteži i jasni dijaloški modeli, uz poigravanje s humorističkim i ironičnim tonovima, doprinose ukupnoj ekspresivnosti i uvjerljivosti tekstova i njihovih poruka. Elementi stripa, na taj način, jesu atraktivni dijelovi ove knjige čija je dramaturgija (p)određena funkcijama svakog pojedinačnog teksta.

Isticanje određenih rodni stereotipa u strip formi pojašnjava ono što slijedi u tekstualnoj tematizaciji tog rodni stereotipa i njegovih implikacija u realnom životu, ali, istovremeno, i modelira vrijednosnu matricu kojom se konkretan oblik (ženske)

diskriminacije kontekstualizira, tumači i osuđuje. Takva vrsta intervencije u knjizi predstavlja zaista jedan interesantan i uspješan spoj u kojem tekst i vizualna komponenta jasno i eksplicitno identificiraju problem i iznose sud o tom problemu.

Tako se jedan broj tekstova u knjizi bavi slučajevima diskriminacije žena i postojanju rodnih stereotipa u oblasti obrazovanja. Tekstovi *Obrazovanje i rod: kako propuštamo prilike?* i *Nevidljivi ženski subjekti* ukazuju kako živimo u okviru *kulture nestajanja* – u toj kulturi nestaju ženski likovi i za njih nema mjesta u školskim udžbenicima, žena nema u svjetskoj historiji nauke, a ženama stoljećima nije ni bilo omogućeno da se školuju. U takvoj situaciji obrazovni sistem i danas raspolaže (pred)određenim zanimanjima a proces feminizacije zanimanja obuhvaća samo ona zanimanja koja nemaju društvenu moć.

U tekstovima *Šta je to diskriminacija?* i *Zašto još uvijek govorimo o seksizmu?* upoznajemo se s ključnim konceptima koji se spominju u knjizi. Knjiga, inače, ne insistira na predstavljanju i obrazloženju teorijskih postavki na temelju kojih bi se kreirao metodološki okvir za analizu, iako se te postavke mogu prepoznati, pa su ova dva teksta značajna s aspekta razumijevanja pojmova kao što su diskriminacija, rod i rodne uloge, te moć i seksizam. U tom kontekstu, posebno je značajno isticanje benevolentnog seksizma i njegovo povezivanje s potrošačkom ideologijom i kulturološkim matricama koje promoviraju konzumerizam.

Tekstovi *Tri crtice, jedan petak, Halka života* i *Crtice iz svakodnevnog života* su naracije koje tematiziraju konkretne i realne prizore i situacije iz svakodnevnog života. To su situacije u kojima, često na bezazlen i neprimjetan način, prihvaćamo razorne stereotipe i učestvujemo u njihovoj daljnjoj reprodukciji i afirmaciji. Vicevi o plavušama, stavovi o ženama za volanima automobila, te iskazivanje ličnog stava i osjećaja u različitim (ne) ugodnim situacijama koje su određene rodnim stereotipima, predstavljaju ekspresivan i iskren način iskazivanja *toka svijesti* koji daje autentičnost ovim tekstovima istovremeno pokazujući

da uklanjanje diskriminacije iz vidokruga ne ukida samu diskriminaciju.

O bajkama, princezama i lažnim krunama i *Dok nas smrt ne rastavi* su tekstovi koji razotkrivaju bajkovite i idealne slike modernih brakova i uloga koje u njima igraju današnje princeze i prinčevi. Ovi tekstovi opisuju neke od rodnih uloga i funkcija koje trebaju, u skladu s uspostavljenim stereotipima, da ispune žene kako bi stupile u sretnu bračnu zajednicu. Analiza ovakvih situacija ukazuje na tragičnost ljudskih sudbina kada se ne žive vlastiti životi nego se usvaja ponašanje u skladu s društvenim očekivanjima, te igraju već modelirane rodne uloge.

Stavovi i podaci predstavljeni u tekstovima *Žene kao politički i stranački ukrasi* i *Bez razumijevanja, pomoći i zaštite* opominju nas u kakvim teškim uvjetima i danas žive žene u bosanskohercegovačkom društvu. Činjenice da žena nema u visokoj politici i na mjestima gdje se odlučuje o sudbinama građana, te da se one i u političkom koloritu pojavljuju kao estradni i estetski dodatak ukazuju na nešto što je logična posljedica djelovanja patrijarhalne kulturološke matrice koja upravlja i procesima političke socijalizacije. Ali, podaci koji pokazuju u kojoj su mjeri žene izložene nasilju u porodicama, predstavljaju surovu istinu koja nas opominje kako će se diskriminacija žena, nažalost, nastaviti i u budućnosti.

Žene u ogledalu medija je prikaz djelovanja masovnih medija i njihovog učešća u stvaranju značenja i kreiranja određenih rodnih stereotipa. Žena nema u rubrikama i medijskim sadržajima koji se bave političkim i ekonomskim temama. Dakle, žena nema u onim procesima koji generiraju moć i kroz koje se upravlja društvenim strukturama. Žene su zastupljene u sadržajima zabavnog karaktera gdje su ženska tijela i njihove sudbine inkorporirane u elemente *celebrity* i *striptease* kulture. Mediji su zainteresirani za bračni status žena i njihove rodne uloge koju igraju u društvu, ali ne i za njihova znanja i kompetencije.

Svi ovi prikazi različitih aspekata društvene stvarnosti u kojima se svakodnevno reproduciraju i afirmiraju rodni stereotipi predstavljaju kvalitetan i veoma značajan rukopis. Vrijednost ove knjige ne počiva samo na činjenici da su na ovim prostorima ovakve deskripcije i tumačenja rodnih stereotipa i diskriminacije žena rijetka pojava, nego i na činjenici da knjiga stvara jedan referentan kritički okvir unutar kojeg se identificiraju i analiziraju krupni problemi današnje diskriminacije žena.

Knjiga je interesantna i njena edukativna uloga je, kao korisnu i nezaobilaznu literaturu, preporučuje svima onima koji se bave pitanjima rodnih uloga, diskriminacije i položaja žena, ali i svima onima koji proučavaju sociološke, politološke, te kulturološke i medijske fenomene s aspekta modeliranja društvenih funkcija, rodnih uloga i postojanja različitih oblika diskriminacije. Ona nas na ubjedljiv način upozorava kako koncepti ugnjetavanja, dominacije i kontrole nisu nestali i da nam, posebno kad je u pitanju status žena, predstoji velika borba za drugačije shvaćanje i primjenu principa društvene moći.

Damir Kukić

Važno je prije svega da razumijemo da su stereotipi, predrasude i, posljedično, diskriminacija, sastavni dio odgoja; oni nisu stečeni, već naučeni obrasci ponašanja i mišljenja duboko ukorijenjeni u naše biće od trenutka kada smo se rodili i postali svjesni svijeta oko sebe. Isto tako, stereotipi i predrasude nisu selektivan, nego univerzalan način razmišljanja i postupanja; tako i knjiga koja je pred vama nadilazi temu rodne ravnopravnosti, dotiče se važnih pitanja koja utječu na poimanje samog sebe, ali i onog „drugog i drugačijeg“, tjera nas da propitujemo naučene i ustaljene obrasce mišljenja, te nam daje različite perspektive stvarnosti o kojoj možda nikad nismo (tako) razmišljali.

Radmila Rangelov-Jusović

Knjiga je interesantna i njena edukativna uloga je, kao korisnu i nezaobilaznu literaturu, preporučuje svima onima koji se bave pitanjima rodnih uloga, diskriminacije i položaja žena, ali i svima onima koji proučavaju sociološke, politološke, te kulturološke i medijske fenomene s aspekta modeliranja društvenih funkcija, rodnih uloga i postojanja različitih oblika diskriminacije. Ona nas na ubjedljiv način upozorava kako koncepti ugnjetavanja, dominacije i kontrole nisu nestali i da nam, posebno kad je u pitanju status žena, predstoji velika borba za drugačije shvaćanje i primjenu principa društvene moći.

Damir Kukić

TPO

TRANSKULTURNA PSIHOSOCIJALNA
OBRAZOVNA FONDACIJA - TPO
Vilsonovo šetalište 10
71 000 Sarajevo BiH
Tel/Fax + 387 33 66 33 50
E-mail: tpo@tpofond.org
Web: www.tpo.ba

ISBN 978-9958-0386-4-8

9 789958 038648 >